

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Pedagogická fakulta
katedra primární pedagogiky

SROVNÁNÍ ČESKÝCH A
ZAHRANIČNÍCH UČEBNIC
SPOLEČENSKÝCH VĚD

COMPARISON OF CZECH AND
FOREIGN TEXTBOOKS OF
SOCIAL SCIENCE

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Stará, Ph.D.
Autor diplomové práce: Pavlína Hrubanová
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Forma studia: prezenční
Diplomová práce dokončena: březen 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne:

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Janě Staré, Ph.D. za cenné rady a připomínky a především za spolupráci a vstřícnost při zpracování diplomové práce. Dále děkuji paní Cynthie Camps, z belgického města Keerbergen, za vstřícný přístup při navštěvování tamní základní školy.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá srovnáváním českých a zahraničních učebnic prvouky. Teoretická část obsahuje popis a srovnání českého a belgického systému školství. Dále pak nástin a podobnost českého a belgického pojetí společenskovedního učiva. Poslední částí v teoretické rovině je vysvětlení pojmu učebnice a popsání jeho charakteristik. Empirická část se zabývá analýzou českých a belgických učebnic vzhledem k předem daným kritériím. Také zkoumá přístup a názory českých a belgických učitelů na společenskovední učivo. Tato část je doplněna o pozorování společenskovedních lekcí na školách.

klíčová slova

společenské vědy, RVP ZV, Eindtermen (vzdělávací program v Belgii), učebnice, čas, kurikulum

ABSTRACT

My diploma thesis focuses on comparison of Czech and Belgian textbooks of social science.

The theoretical part includes description and comparison of Czech and Belgian educational system and concept of social science. The theoretical part includes also description of word "textbook".

The practical part consists of analysis of Czech and Belgian textbooks according to the criterions. Attitudes and opinions of Czech and Belgian teachers are written there. It includes the observation of social science classes, too.

key words

social studies, FEP EE, Eindtermen, textbook, time, curriculum

OBSAH

1	Úvod.....	7
2	Teoretická část	9
2.1	Kurikulum.....	9
2.1.1	Kurikulum v ČR.....	11
2.1.1.1	System kurikulárních dokumentů	11
2.1.1.2	Klíčové kompetence	12
2.1.1.3	Cíle základního vzdělávání.....	12
2.1.1.4	Vzdělávací oblasti.....	13
2.1.2	Kurikulum a školství v Belgii.....	14
2.1.2.1	System školství	15
2.1.2.2	Hodnocení	17
2.1.2.3	Typy základních škol	17
2.1.2.4	Vzdělávací program.....	17
2.1.3	Srovnání nejodlišnějších částí kurikula v ČR a Belgii	19
2.2	Společenské a přírodní vědy	21
2.2.1	Prvouka (Člověk a jeho svět) v ČR	21
2.2.1.1	Definice prvouky	21
2.2.1.2	Členění oblastí prvouky	24
2.2.1.2.1	Lidé kolem nás.....	26
2.2.1.2.2	Lidé a čas	27
2.2.1.2.3	Člověk a jeho zdraví	27
2.2.1.3	Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.....	28
2.2.1.4	Přístupy k prvouce	29
2.2.1.5	Problémy osnov a hesla prvouka	30
2.2.1.6	Časová dotace	33
2.2.1.7	Koncepce učiva prvouky v zemích Evropy	33
2.2.2	Prvouka v Belgii	34
2.2.2.1	Časová dotace	39
2.2.3	Srovnání prvouky v ČR a Belgii.....	39
2.3	Učebnice	40
2.3.1	Pojem učebnice	40
2.3.2	Vlastnosti učebnice	42
2.3.3	Typy učebnic.....	43
2.3.4	Funkce učebnice	45
2.4	Shrnutí teoretické části.....	48
3	Empirická část.....	49
3.1	Výzkumný cíl.....	49
3.1.1	Metoda výzkumu	49
3.1.2	Analýza učebnic.....	52
3.1.2.1	Využívání učebnic v Belgii.....	52
3.1.2.2	Celkové hodnocení	53
3.1.2.2.1	Bibliografický záznam a rok vydání.....	54
3.1.2.2.2	Učebnice a pracovní sešity	55
3.1.2.2.3	Přílohy.....	56

3.1.2.3	Hodnocení tematického celku Lidé a čas	58
3.1.2.3.1	Množství tématu v učebnici	58
3.1.2.3.2	Obrázky, grafy	60
3.1.2.3.3	Vysvětlení nového učiva	61
3.1.2.3.4	Rozčlenění učiva dle RVP/ Eindtermen	63
3.1.3	Rozhovory	72
3.1.4	Pozorování	79
3.1.5	Vyhodnocení získaných poznatků z empirické části	89
4	Závěr	91
5	Literatura	94
6	Seznam tabulek a grafů	99
7	Přílohy	100

1 Úvod

Společenskovědní učivo se týká situací běžného života každého z nás. Každý člověk si pod tímto termínem může představit trochu něco jiného, avšak témata jako rodina, čas, vzájemné soužití lidí, jejich chování, právo a spravedlnost, vlastnictví, kultura, zdraví a nemoci do tohoto tématu bezesporu patří. Právě tato témata budou předmětem zkoumání jak v rovině teoretické, tak v rovině praktické.

Teoretická část práce je zaměřena na detailní rozbor dostupné literatury v oblasti kurikula a také v oblasti společenskovědní. Jelikož v empirické části jsou analyzovány učebnice, pojem učebnice je v teoretické úrovni také rozebrán.

Empirická část, která vychází z teorie, obsahuje rozhovory s učiteli, ve kterých je zkoumán jejich přístup ke společenskovědnímu učivu a jejich názory na pojetí společenskovědního učiva v učebnicích pro 1.-3. třídu ZŠ. Empirická část dále obsahuje analýzu jedné celé řady a tří samostatných učebnic ze zahraničí- z Belgie a tří řad českých učebnic, jež je doplněna o pozorování společenskovědních lekcí z České republiky i ze zahraničí.

Pro empirickou část diplomové práce jsem čerpala velké množství poznatků přímo v zahraničí. V Belgii, kde jsem pracovala jako au-pair, jsem strávila 6 měsíců. Pravidelně jsem navštěvovala tamní základní školy, kde jsem se informovala jak na chod školy, tak i na ostatní záležitosti, které mě zajímaly. Ve všeobecných otázkách, na které jsem neznala odpověď, mi pomáhala paní Cynthia Camps, která na škole v Keerberghenu, zastává funkci koordinátorky vyučujících.

Cílem této diplomové práce je analyzovat učivo společenských věd v českých a zahraničních učebnicích a zjistit postoj učitelů z praxe ke společenskovědnímu učivu.

Diplomová práce by mohla pomoci učitelům z praxe, ale především budoucím učitelům zjednodušit rozhodování při výběru učebnice pro prvouku a také učitelům, kteří se

chtějí v rámci vylepšení své výuky dozvědět něco zajímavého o společenských vědách učivem v jiné zemi.

2 Teoretická část

Teoretická část diplomové práce se skládá ze tří celků. Prvním z nich je oblast týkající se českého kurikula, cílů základního vzdělávání a klíčových kompetencí. V této části je také popsáno kurikulum a školství v Belgii. V závěru se nalézá srovnání belgického a českého školství a kurikula, jež vyplývá z předchozích kapitol.

Druhá část teorie se zaměřuje na společenské vědy u nás, jejich definici, oblasti prvouky atd. Společenské vědy v Belgii, jejich časová dotace a témata, která by v rámci tohoto předmětu měla být dle programu Eindtermen probrána, jsou také vypsána v teoretické části práce.

Poslední oblast teoretické části tvoří osvětlení pojmu učebnice. Zde se nachází vysvětlení pojmu učebnice, jejich vlastností, typů a funkcí.

2.1 Kurikulum

Ve vymezení pojmu kurikulum nepanuje mezi odborníky shoda. Jedni definují kurikulum v užším slova smyslu- např. Skalková jako „...obsah vzdělávání, který zahrnuje nejen učební plány a učební osnovy, ale také učebnice, různé didaktické a metodické pomůcky pro učitele, didaktické texty pro žáky, standardy vzdělávání i evaluační standardy.“ (Skalková 1999, s. 86)

Jiní- např. Průcha, Walterová, Mareš (1995) do něj zahrnují i komplexní řešení cílů, strategií a metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání.

Kurikulum je¹ „... prostředkem realizace hlavního vzdělávacího úkolu moderní školy. Ve vyspělých zemích světa se stalo ohniskem vzdělávacích reforem od konce šedesátých let 20. století, jejichž cílem je zvyšování kvality vzdělávacího standardu. Kurikulum je považováno za prostředek celoživotního vzdělávání člověka. Škola tak přestává být jen „učicí“ organizací, stává se součástí života člověka a kromě poskytování znalostí a dovedností formuje také jeho životní postoje a názory.

¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kurikulum>

Kurikulum zahrnuje:

- vztahy učitelů a žáků
- potřeby učitelů, žáků a dalších subjektů participujících na procesu vzdělávání
- způsoby organizace vzdělávání

Kurikulum je děleno na²:

- doporučené (základní koncepční dokument)
- předepsané (závazný oficiální dokument)
- realizované (to, co učitel skutečně učí ve třídě)
- podpůrné (veškeré náležitosti podporující předepsané kurikulum, např. učebnice, časové dotace apod.)
- hodnocené (kurikulum převedené do hodnotící podoby, např. formou testů)
- osvojené (to, co si žáci skutečně osvojili)²

Průcha, Walterová a Mareš člení kurikulum na formální, neformální a skryté. Formální kurikulum je „...komplexní projekt cílů, obsahu, prostředků a organizace vzdělávání“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 69). Neformální kurikulum zahrnuje „...aktivity a zkušenosti, které se vztahují ke škole“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 129).

Ve skrytém kurikulu jsou „...obsaženy zkušenosti žáků v reálném životě školy, které nejsou postižitelné ve vzdělávacích programech a ve formálním kurikulu jako např. étos a klima školy, vztahy mezi učiteli a žáky, vztahy mezi školou a okolím, vliv mimoškolních zdrojů vzdělávání, vztahy ve třídě apod.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 200).

Průcha, Walterová, Mareš (1995, s. 106) zahrnují tři základní významy při rozlišení kurikula:

1. vzdělávací program, projekt, plán

² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kurikulum>

2. průběh studia a jeho obsah
3. obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujícím, její plánování a hodnocení

2.1.1 Kurikulum v ČR

2.1.1.1 Systém kurikulárních dokumentů

Skalková uvádí, že „Pojem kurikulum neboli kurikulární dokumenty jsou chápány nejen jako obsah vzdělávání, ale zahrnují nejen učební plány a učební osnovy, ale také učebnice, různé didaktické a metodické pomůcky pro učitele, didaktické texty pro žáky, standardy vzdělávání i evaluační standardy.“ (Skalková 1999, s. 86)

V roce 2010/2011 se učí podle Rámcového vzdělávacího programu³ (dále RVP), který vychází z principů zformulovaných z Národního programu pro rozvoj vzdělávání v ČR, tzv. Bílé knihy a ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.⁴

Rámcový vzdělávací program je kurikulární dokument státní úrovně, který normativně stanovuje obecný rámec pro jednotlivé etapy vzdělávání a je závazný pro tvorbu školních vzdělávacích programů.⁵

V naší práci se budeme zabývat a sledovat pouze RVP ZV.

Školní úroveň je realizovaná pomocí Školního vzdělávacího programu⁶ (dále jen ŠVP). Tyto ŠVP vytvářejí učitelé společně pro každou školu zvlášť.

³ Realizátorem projektu je Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Vznikl na základě usnesení vlády ČR. www.rvp.cz

⁴ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>

⁵ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> (slovníček)

⁶ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> si ... „ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů* (dále jen *Manuál*), který je vytvářen ke každému RVP. Manuál seznamuje s postupem tvorby ŠVP a uvádí způsoby zpracování jednotlivých částí ŠVP s konkrétními příklady“

2.1.1.2 Klíčové kompetence

RVP vychází z klíčových kompetencí, které by měly být výukou naplněny. Všechny se uplatňují ve výuce společenských věd.

Jsou pojímány jako jeden z pilířů nového obsahu vzdělávání, tedy jako základní princip, od kterého by se mělo odvíjet vše další. Žáci by si je měli osvojit ve výuce postupně a to napříč všemi předměty⁷.

Na základním stupni vzdělávání rozlišujeme dle RVP ZV 6 kompetencí. Jsou to :

- kompetence komunikativní
- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Některé z nich se společenských věd dotýkají více, jiné méně. Do oblasti společenských věd zasahuje velkou měrou kompetence komunikativní, v níž se jedná především o vzájemné porozumění lidí, toleranci a umění empatie a o to, že by se lidé měli vzájemně respektovat. Všechny kompetence v oblasti společenských věd a především v běžném životě uplatníme, a proto by se učitelé měli snažit je naplňovat.

2.1.1.3 Cíle základního vzdělávání

Dle Tupého⁸ je možné chápat cíle základního vzdělávání jako státem vymezené zaměření vzdělávání, o němž je stát přesvědčen, že je správné, že povede k žádoucím

⁷ <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=4149>

⁸ <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/340/pojeti-a-cile-zakladniho-vzdelavani.html/>

změnám a efektivitě ve vzdělávání. Současně stát očekává, že se s nimi všechny školy ztotožní a budou je naplňovat.

Cíle základního vzdělávání jsou zaneseny v RVP ZV⁹.

Dle Tupého¹⁰ jsou cíle základního vzdělávání v RVP ZV vymezeny z pozice vzdělavatele (školy), tj. škola o ně usiluje a utvářením klíčových kompetencí žáků je naplňuje.

RVP ZV stanovuje několik cílů pro základní vzdělávání. Jsou to:

- motivovat žáky pro celoživotní učení
- naučit žáky logicky a správně řešit problémy
- naučit žáky mezi sebou komunikovat
- rozvíjet spolupráci mezi žáky
- naučit žáky jednat jako zodpovědní občané se svými právy a povinnostmi
- vytvářet u svěřenců kladný vztah k přírodě
- naučit žáky jednat ohleduplně ke svému zdraví, rozvíjet svou fyzickou i psychickou zdatnost
- naučit žáky jednat s jinými lidmi, schopnosti empatie, porozumění, individuality člověka
- napomoci žákům objevit své možnosti, schopnosti, talenty a správně je uplatnit ve svém dalším životě a při výběru povolání

2.1.1.4 Vzdělávací oblasti

Vzdělávací obsah RVP ZV je rozdělen do částí, které škola v ŠVP realizuje do vyučovacích předmětů. Pro naši práci se zaměříme pouze na vzdělávací oblast: Člověk a jeho svět. Tato vzdělávací oblast je realizovaná pouze na 1. stupni základní školy.

⁹ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> (část C)

¹⁰ <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/340/pojeti-a-cile-zakladniho-vzdelavani.html/>

Vzdělávací obsah je v rámci prvního stupně dělen na dvě vzdělávací období:

1.-3. ročník je prvním z nich. 4. a 5. ročník je druhým z nich.

V rámci druhého stupně je to již pouze jedno vzdělávací období od 6. do 9. ročníku.

Učivo je tvořeno tak, aby bylo prostředkem k dosažení očekávaných výstupů a tak, aby naplnilo klíčové kompetence.

„Učební plán je normativní pedagogický dokument, který konkretizuje obsah vzdělání a jeho organizační rámec na určitém stupni a typu školy“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, 239 s.).

Učební plán je část školního vzdělávacího programu, vymezující na základě rámcového učebního plánu organizaci výuky na konkrétní škole; obsahuje tabulaci s výčtem povinných a volitelných vyučovacích předmětů a poznámky k organizaci a realizaci jednotlivých vyučovacích předmětů.¹¹

„Učební osnovy jsou normativní pedagogické dokumenty, které stanovují cíle, vymezují obsah, rozsah, posloupnost“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, 239 s.)

Učební osnovy jsou část školního vzdělávacího programu, ve které je vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů členěn do vyučovacích předmětů v jednotlivých ročnících 1. a 2. stupně základního vzdělávání.¹²

2.1.2 Kurikulum a školství v Belgii

Tato kapitola zahrnuje systém školství v Belgii, hodnocení, typy základních škol a vzdělávací program, podle kterého se v Belgii vyučuje. Tyto podkapitoly jsou zařazeny vzhledem k čtenářově lepšímu uvědomění situace a stavu výuky v Belgii. Na tyto podkapitoly bude také navázáno v dalších kapitolách.

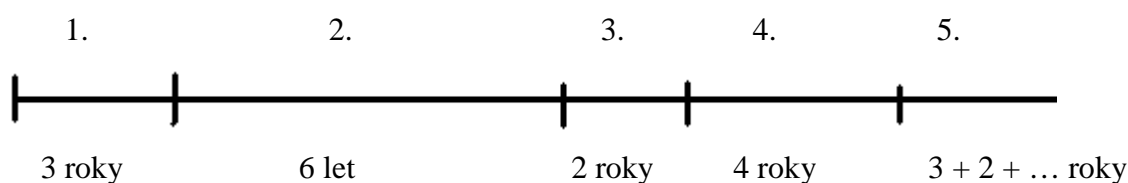
¹¹ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> (slovníček)

¹² <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007-> slovníček

2.1.2.1 Systém školství

Systém vzdělávání je společný pro celou Belgii. Vzdělávací program je jednotný pro všechny školy po celé zemi.

Školní docházka je povinná od 6 do 15 let. Je tvořena pěti obdobími:

1. Prvním obdobím je mateřská škola, není povinná, avšak většina dětí ji navštěvuje
2. Základní škola, je na šest let, po jejím zvládnutí by dítě mělo umět vše, co je uvedené ve vzdělávacím programu, který se nazývá EINDTERMEN (viz kap. 1.2.4)
3. Následující dva roky by se daly přiblížit k českému druhému stupni ZŠ, je to vlastně mezistupeň základní a střední školy, žáci by si v těchto dvou letech měli především rozmyslet, na jakou střední školu se budou hlásit
4. Po čtyři roky žáci navštěvují střední školu, závisí jen na nich, zda zvolí přípravu na vysokou školu, ekonomický směr nebo manuální školy.
5. Pátým a nejvyšším stupněm vzdělání je vysoká škola, která je členěna na bakalářský a magisterský program s možností pokračovat v postgraduálním studiu.

Ve všech typech zařízení vyučují aprobovaní učitelé s vysokoškolským diplomem. Základní a střední vzdělávání je bezplatné. Na univerzitách se platí školné. Převážná většina dětí v Belgii také od nejtělejšího dětství navštěvují jesle. Mateřská dovolená žen je pouze 3 měsíce, a tak jsou jesle zařízeny již pro děti od narození. Jejich počet v Belgii je velmi vysoký. Vede to k brzkému nástupu dětí do kolektivu. Nespornou výhodou je pozdější sociální připravenost dětí na vstup do školky či školy.

Žáci stráví ve škole značnou část svého života. Škola začíná v Belgii v 8:20 a končí v pondělí, úterý a čtvrtek v 15:45, ve středu v 11:20 a v pátek v 13:00. Tento rozvrh je stejný pro všechny věkové kategorie školáků. První hodina začíná v 8.35. Děti z prvních a druhých tříd mají vyučovací jednotku dlouhou pouhých 25 min. Starším žákům se dvě jednotky spojují dohromady, takže jejich vyučovací hodina trvá 50 min. Žáci mají v průběhu dne dvě patnáctiminutové přestávky a také přestávku na oběd, která trvá hodinu a dvacet minut. V tomto čase se žáci najedí a zbytek stráví venku na školních pozemcích hrou či pobytem na čerstvém vzduchu.

Pro 1. a 2. třídu jsou také příznačné ranní kruhy, ve kterých si žáci sdělí své dojmy z předchozího dne a mají možnost se vypovídat před začátkem výuky.

Ve třídách základních škol bývá obvykle 22 žáků. Dle slov Cynthie Camps, to je takový počet, se kterým se dá ještě pracovat tak, aby efektivita práce byla co možná nejvyšší. Paní Cynthie Camps je zaměstnána školou v Keerbergen a ve škole plní funkci koordinátorky vyučujících. Také s žáky píše testy všeobecných znalostí a jezdí jako pomocná učitelka na zájezdy pořádané školou.

Třídní učitelka je specializovaná na některou ze šesti tříd základní školy. Až na malé výjimky po celý svůj profesní život učí žáky stejného ročníku. Svou třídu vyučuje všem předmětům mimo tělesné výchovy a náboženství. V tento čas má volno na opravování sešitů a dokumentaci spjatou s výukou.

Žáci v Belgii nenosí uniformy a ani nejsou nijak limitováni, co se oblékání týče. Závisí tedy jen na nich, popř. na jejich rodičích, jaké oblečení budou do výuky nosit. Ve škole se žáci nepřezouvají. Většinou mají pouze šatny, kde si mohou odložit kabáty či bundy.

Žáci učitele oslovují běžně pouze křestními jmény. Cynthia Camps k tomu dodává, že je pro mladší žáky jednodušší učitelům říkat pouze křestním jménem a také to napomáhá k přátelštějšímu vztahu učitele a žáka.

2.1.2.2 Hodnocení

Žáci jsou hodnoceni pomocí procent při testech i na konci školního roku. Na škole v Keerberghenu jsou obvyklé 2 druhy testování. Prvním z nich jsou testy s třídní učitelkou, které jsou nahlášené, probíhají ústně či písemně po probrání určité látky či tematického celku. Druhou formou jsou testy, které jsou psány u koordinátorky pro základní školu, ve kterých se zjišťuje především celková orientace v problému a dlouhodobé znalosti a vědomosti. Tyto testy nejsou nahlášené dopředu, žák se na ně tedy nemá možnost připravit a ani to není žádoucí. Výsledky těchto testů jsou sečteny s výsledky průběžných písemných prací a zkoušení od třídní učitelky. Z toho je tvořeno celkové hodnocení žáka.

2.1.2.3 Typy základních škol

V Belgii existují 3 typy základních škol. Člení se dle dvou kritérií- dle organizací, které financují školu a dle náboženství. Pro lepší názornost je vše zpracováno do tabulky.

Název školy	Go!	Katholics	Gemeente
Financováno	vládou (government)	církví	městy
Upřednostňované náboženství	vše	Katolictví	více náboženství, ale bývá vždy omezeno ustanovením školy

Tabulka č. 1 Typy základních škol

2.1.2.4 Vzdělávací program

Ministerstvo školství vytváří vzdělávací program, který je nazván EINDTERMEN, tento vzdělávací program je závazný pro všechny základní školy. Musí být splněn do 6.

ročníku, kdy dětem končí první sekce vzdělávání, která by se dala připodobnit k českému prvnímu stupni ZŠ.

Tento vzdělávací program pro základní vzdělávání je platný od září 2002. Vzdělávací program má 2 části.¹³

První z nich jsou „Předměty naplňující konečné cíle“. Tam patří 6, respektive 5 předmětů:

- Tělesná výchova
- Holandština ve vlámské části a francouzština ve valonské části
- Výtvarné umění
- Environmentální studie
- Matematika

Druhou částí jsou „Mezioborové předměty“, kam patří:

- Jak se učit
- Komunikační technologie
- Sociální dovednosti

Tyto „Mezioborové předměty“ jsou v Eindtermen vymezeny konkrétními cíly. Pro oblast Jak se učit je to 6 cílů, například: Žák je schopný na jeho přiměřené úrovni systematicky a samostatně využívat různé zdroje informací.

Pro oblast komunikačních technologií Eindtermen vymezuje 8 cílů, například: Žák má pozitivní vztah ke komunikačním technologiím a je schopen využívat komunikační technologie k podpoře svého učení.

V oblasti Sociálních dovedností se jedná o vymezení 11 cílů. Například: Žák je schopen spolupracovat s ostatními bez rozdílu sociální vrstvy, pohlaví či etnické příslušnosti.

Tyto mezioborové předměty nemají svou časovou dotaci. Měly by být probírány během 5 hlavních předmětů.¹⁴

¹³ <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/english/corecurriculum/primary/indexprimary.htm>

¹⁴ <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/english/corecurriculum/primary/indexprimary.htm>

2.1.3 Srovnání nejodlišnějších částí kurikula v ČR a Belgii

Belgie i Česká republika jsou země Evropské unie. Jejich rozdíly v systémech školství nejsou tedy nějak veliké. Zaměřila bych se tedy jen na ty nejvýznamnější.

Nejpatrnějším rozdílem je bezesporu délka vyučovacího dne. Zatímco v České republice žák první třídy stráví ve škole 18 hodin týdně, žák v Belgii musí být ve škole 32 hodin.

Z hlediska vzdělávacího programu se tyto dvě země také liší. Shodují se v tom, že mají jednotný program daný ministerstvem školství. Tento program je závazný pro všechny základní školy po celé zemi. V České republice se tento program nazývá RVP (viz kap. 1.1.1) v Belgii se nazývá EINDTERMEN (viz kap. 1.2.4). Školy, jak v Belgii, tak v České republice, si vytvářejí své školní vzdělávací programy, které vycházejí ze státních vzdělávacích programů. V obou případech je na učitelích dané školy, jak si program na školní úrovni vytvoří. Důležité je, aby splňoval daná kritéria a naplňoval cíle zanesené ve státních programech.

Cíle v RVP jsou daleko více rozpracovány než cíle v Eindtermen, kde je pouze zaneseno, že cíle vzdělávání jsou minimální znalosti, vědomosti a dovednosti, které by si žák měl odnést ze školy. Konkrétní cíle si určuje každý učitel a především škola, která je za jejich splnění zodpovědná. V RVP jsou cíle rozepsány do 9 více konkrétních bodů. Jsou to cíle týkající se nejen znalostí a dovedností, ale především sociálních vztahů mezi lidmi a výchování zodpovědného občana.

Jak vyplývá z předchozích kapitol, vymezení obsahu učiva je rozepsáno více v dokumentu RVP, kde je popsáno 11 oblastí vzdělávání. Tyto oblasti jsou ještě dále rozděleny na příslušné podoblasti. Naproti tomu program Eindtermen je rozčleněn pouze do 8 oblastí, v nichž jsou zaneseny konkrétní cíle.

Rozdílem je délka jednotlivých programů. V České republice je na prvním stupni RVP rozdělen do dvou období: 1.-3. třída a poté 4.-5. třída. V Belgii je tento program koncipován na 6 let.

Dalším markantním rozdílem z pohledu vyučujícího je to, že vyučující v Belgii, až na malé výjimky, učí stále ten samý ročník. Učitelé se tedy specializují po doděláním vysoké školy na ten ročník, ke kterému mají nejbližší. Vede to k jejich hlubšímu proniknutí do látky probírané v daném ročníku, na druhé straně, učitel a žáci si nemohou mezi sebou vytvořit takový vztah, jaký by byl možný, kdyby učitel s žáky postupoval a vyučoval je po více let.

Hodnocení je dalším bodem, ve kterém se české a zahraniční kurikulum liší. V České republice jsou žáci většinou hodnoceni pomocí známek na stupnici 1 až 5, přičemž 5 je nejhorší. Některé školy se uchylují k písemnému hodnocení. V Belgii jsou žáci hodnoceni pomocí procent. Za každý test či práci dostanou určitý počet procent, na konci každého školního roku jsou procenta sečtena. Mezi hodnocením ovšem není tak velký rozdíl, jde jen o způsob interpretace. Velkým rozdílem je ovšem to, že belgičtí žáci jsou hodnoceni pomocí testování třídní učitelkou a pomocí všeobecných testů znalostí a vědomostí, které píšou neohlášeně u koordinátorky. Dvě osoby tedy utváří celkové hodnocení žáků. Naproti tomu čeští žáci jsou hodnoceni pouze na základě jednoho učitele- na prvním stupni většinou učitele třídního.

Počet volných dní- prázdnin- je pro děti v obou srovnávaných zemích skoro stejný. Jen o Velikonocích se mohou belgičtí žáci těšit z 14 denních prázdnin.

Učitel je v obou zemích uznávanou autoritou, jejich oslovení je ale asi posledním nejodlišnějším bodem mezi kurikuly. Zatímco v České republice se většina učitelů přiklání k tomu, aby je žáci oslovovali příjmením, v Belgii je zcela běžné, že žáci své učitele i nepedagogické pracovníky působící na škole oslovují křestními jmény. Dle koordinátorky se tak žáci mohou více přiblížit na úroveň učitele a mít spolu přátelštější vztah, na druhou stranu to prý neovlivňuje autoritu učitele, jelikož jsou žáci na tento způsob oslovení zvyklí.

2.2 Společenské a přírodní vědy

Každý žák se na základní škole setkává s nějakým typem informací, které souvisí se společenskými vědami a přírodou. Je především na daném státu a učitelích, jak tyto informace pojmu a jak je budou žákům předávat. Tento předmět by měl žákům umožnit připravit se na situace, se kterými se mohou setkat. Přípravuje je v oblastech jak společenskovedních, tak i v oblastech přírody. Měl by je také připravit na pozdější stupeň vzdělávání. Měl by jim dát náhled do oblasti fyziky, zeměpisu, přírodopisu, chemie, komunikace,...

2.2.1 Prvouka (Člověk a jeho svět) v ČR

Na území České republiky se, dle RVP ZV, vzdělávací oblast zabývající se společenskými a přírodními vědami nazývá Člověk a jeho svět. Na některých školách používají tento název pro školní předmět, v některých se přiklánějí ke staršímu názvu předmětu Prvouka. Závazný je ovšem obsah této vzdělávací oblasti, který je zanesen v RVP ZV.

2.2.1.1 Definice prvouky

Pro lepší pochopení a představu toho, co se pod pojmem prvouka skrývá, uvádím několik definic nejen z příruček pro učitele.

Člověk a jeho svět neboli prvouka je vyučovací předmět na prvním stupni základních škol. Je jedinou vzdělávací oblastí, jež je koncipována pouze pro 1. stupeň ZŠ. Název předmětu se různí, avšak obsah a koncepce musí odpovídat rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, cíle musí být vždy naplněny. Pro tuto práci budeme používat starší, ne však zastaralý, název prvouka. Tato vzdělávací oblast připravuje žáky na pozdější zvládnutí učiva na 2. stupni základního vzdělávání. Rozvíjí žákovu orientaci v oblasti přírody, kultury, rodiny, společnosti, techniky, zdraví a historie českého národa. (Dvořáková, Stará, Dvořák, 2007)

Dle RVP¹⁵ je vzdělávací oblast ... „Člověk a jeho svět jedinou vzdělávací oblastí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), která je koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Tato komplexní oblast vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a dalších témat. Uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k dovednostem pro praktický život. Svým široce pojatým syntetickým (integrovaným) obsahem spoluutváří povinné základní vzdělávání na 1. stupni.“

Tvůrci příručky pro učitele nakladatelství Albra (Vyskočilová, Šebková, Machalová, 2001, str. 4 uvádí, že ... „prvouka je v nižších třídách základní školy spolu s mateřským jazykem a matematikou považována za hlavní předmět“. Dále popisují, že prvouka by měla dětem dát náhled do základních poznatků z oblasti dějepisu, zeměpisu, společnosti, přírodním a kulturním životě lidí. Vše ovšem v přiměřené míře k jejich věku. Dle těchto autorů (Vyskočilová, Šebková, Machalová, 2001, str. 7) „prvouka má dítěti usnadnit pochopení, že to, v čem žijeme má nějaká pravidla, zákonitosti, pořádek“.

Prvouka dle autorky příručky pro učitele nakladatelství Scientia (Pánková, 2000, str. 5) „, pomáhá žákům vybudovat jednoduchý, ucelený obraz světa, naznačit v něm vztahy mezi lidmi navzájem, mezi člověkem a přírodou i souvislosti společenské, učí je pozorovat změny v přírodě,....., přivyknout rytmu školního života.....tento předmět má v průběhu prvních dvou let školní docházky především výchovný charakter.“

Prvouka (Dvořáková, Stará, Dvořák, 2007) je.. „integrováný předmět představující úvod do poznávání (propedeutiky) poznatků přírodních věd (fyziky, chemie, biologie a ekologie, věd o Zemi a dalších) i společenskovedních oborů (sociální geografie, historie, kulturní antropologie, politologie, ekonomie, právní vědy, psychologie, sociologie aj.)“. Dvořáková, Stará, Dvořák dále uvádí, že dříve se obsah učiva velmi přikláněl k přírodovědné složce. Jejich snahou bylo v učebnicích prvouky najít soulad

¹⁵ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>

mezi přírodovědnou a společenskovední částí učiva tak, aby byly rozvíjeny klíčové kompetence.

Dle autorů příručky pro učitele nakladatelství SPN (Mladá, Podroužek, 1999, str. 9) ... „prvouka obrací pozornost žáků k reáliím (přírodopisu, zeměpisu, dějepisu) tj. ke světu, který je obklopuje a vytváří tak protiváhu trivia (čtení, psaní, počítání).“

Prvouka má dle Mladé a Podroužka (Mladá, Podroužek, 1999) několik funkcí:

- Propedeutická funkce- prvouka připravuje žáky na další učení ve vyšších ročnících-na přírodní a společenské vědy
- Regionální funkce- učení je vázáno na region, město a celý stát
- Poznávací (kognitivní) funkce- rozvíjí mluvení, myšlení a vyjadřovací schopnosti žáků
- Aktivizující a motivující funkce- obsah prvouky je pro žáky zábavný a mohou ho uplatnit i mimo školu ve svém volném čase
- Činnostní funkce- obsah prvouky dává podněty k práci s přírodními
- Integrovaná funkce- žáci v hodinách prvouky i mimo ni uplatňují mnoho psychomotorických činností a ty poté rozvíjí jejich osobnost (např. pokusy, výzkumy, exkurze,...)

Mladá, Podroužek (1999) uvádí, že pomocí těchto funkcí bychom měli dojít k naplnění cílů:

- Kognitivních (vědomosti žáka)
- Afektivních (postoje a hodnoty žáka)
- Psychomotorické (dovednosti žáka)

Prvouka by měla vést žáka k utváření správných návyků a k naplnění klíčových kompetencí. Dle RVP¹⁶ Prvouka vede žáka k :

- utváření pracovních návyků v jednoduché samostatné i týmové činnosti

¹⁶ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> (část C)

- orientaci ve světě informací a k časovému a místnímu propojování historických, zeměpisných a kulturních informací
- rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, k pojmenování pozorovaných skutečností a k jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech
- poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů
- samostatnému a sebevědomému vystupování a jednání, k efektivní, bezproblémové a bezkonfliktní komunikaci i v méně běžných situacích, k poznávání a ovlivňování své jedinečnosti (možností a limitů)
- utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně
- přirozenému vyjadřování pozitivních citů ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí
- objevování a poznávání všeho, co jej zajímá, co se mu líbí a v čem by v budoucnu mohl uspět
- poznávání podstaty zdraví i příčin nemocí, k upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých

2.2.1.2 Členění oblastí prvouky

Oblast Prvouka (Člověk a jeho svět) je členěna do pěti tematických okruhů (RVP, 2005)

Jsou to:

- Místo, kde žijeme
- Lidé kolem nás
- Lidé a čas
- Rozmanitost přírody
- Člověk a jeho zdraví

Jedním z tematických celků je *Místo, kde žijeme*. V tomto okruhu se žáci seznamují s tím, co je v jejich nejbližším okolí. Žáci se snaží zkoumat organizaci svého okolí. Je brán zřetel také na dopravní výchovu a regionální rozvoj.

Oblast *Lidé kolem nás* je zaměřena na poznávání mezilidských vztahů, snášenlivosti mezi lidmi. Žáci se seznamují se vztahem muže a ženy, s tím, že muži a ženy jsou rovnoprávní, učí se základním právům a povinnostem občana a tím jsou vedeni k demokracii a k občanství.

V tematickém okruhu *Lidé a čas* se žáci učí o čase, dějinách. Seznamují se s pojmy, jako je minuta, hodina, rok, roční období. Začínají se orientovat v dějinách. Učí se, co je to minulost, přítomnost a budoucnost, co se stalo v historii, co to mělo za význam a jaké je ponaučení pro český národ.

Rozmanitost přírody je dalším tematickým okruhem. V tomto okruhu žáci poznávají živou i neživou přírodu. Seznamují se se základy učiva o Zemi, planetách a vesmíru. Učí se ekologii a správnému přístupu k přírodě, jak ji chránit a užívat tak, abychom ji neničili.

Především to, že má člověk určité biologické, fyziologické a psychické potřeby a funkce se učí děti v tematické oblasti *Člověk a jeho zdraví*. Dozvídají se také o tom, jaké nemoci jsou mezi lidmi a jak se přenášejí, jaký je denní režim, hygienické návyky, základy výživy a mezilidských vztahů. V rámci této oblasti by si žáci měli uvědomit, že zdraví je to nejdůležitější, co máme.

Společenských věd v prvních třech ročnících základní školy se nejvíce týkají okruhy 3 z celkových pěti. Pro tuto práci se tedy nejvíce zaměříme na tyto 3 okruhy v 1. období vzdělávání. Jsou to okruhy:

- Lidé kolem nás
- Lidé a čas
- Člověk a jeho zdraví

2.2.1.2.1 Lidé kolem nás

V okruhu Lidé kolem nás by se dle RVP v 1. období měly naplnit tyto Očekávané výstupy¹⁷: Žák rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, odvodí význam a potřebu různých povolání a pracovních činností, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků, jejich přednostem i nedostatkům.

V tomto okruhu se dle RVP probírá učivo zabývající se:

- **rodinou** – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské a mezigenerační vztahy, život a funkce rodiny, práce fyzická a duševní, zaměstnání
- **soužitím lidí** – mezilidské vztahy, komunikace, obchod, firmy, zájmové spolky, politické strany, církve, pomoc nemocným, sociálně slabým, společný „evropský dům“
- **chováním lidí** – vlastnosti lidí, pravidla slušného chování, principy demokracie
- **právem a spravedlností** – základní lidská práva a práva dítěte, práva a povinnosti žáků školy, protiprávní jednání, právní ochrana občanů a majetku, soukromého vlastnictví, duševních hodnot
- **vlastnictvím** – soukromé, veřejné, osobní, společné; hmotný a nehmotný majetek; peníze
- **kulturou** – podoby a projevy kultury, kulturní instituce, masová kultura a subkultura
- **základními globálními problémy** – významné sociální problémy, problémy konzumní společnosti, nesnášenlivost mezi lidmi, globální problémy přírodního prostředí

¹⁷ Očekávané výstupy jsou stěžejní částí vzdělávacího obsahu jednotlivých vzdělávacích oborů, jsou ověřitelné, prakticky zaměřené, mají činnostní povahu a jsou využitelné v běžném životě, vymezují úroveň, které mají všichni žáci prostřednictvím učiva dosáhnout, jsou stanoveny orientačně (nezávazně) na konci 3. ročníku (1. období) a závazně na konci 5. ročníku (2. období) a 9. ročníku (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>)

2.2.1.2.2 Lidé a čas

V tomto okruhu by se v 1. období dle RVP měl žák setkat s takovými informacemi, aby byly naplněny následující Očekávané výstupy:

Žák využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti, pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu, interpretuje některé pověsti nebo báje spjaté s místem, v němž žije, uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost.

V rámci učiva by se žák dle RVP měl seznámit s:

- **orientace v čase a časový řád** – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, režim dne, roční období
- **současnost a minulost v našem životě** – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- **regionální památky** – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- **báje, mýty, pověsti** – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

2.2.1.2.3 Člověk a jeho zdraví

V tomto okruhu v 1. období vedou učitelé výuku tak, aby byly naplněny následující Očekávané výstupy:

Žák:

- uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví
- dodržuje zásady bezpečného chování tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných
- chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná

- v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě
- uplatňuje základní pravidla účastníků silničního provozu
- reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech.

V rámci učiva by se dle RVP měly probrat tato témata:

- **lidské tělo** – životní potřeby a projevy, základní stavba a funkce, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince
- **partnerství, rodičovství, základy sexuální výchovy** – rodina a partnerství, biologické a psychické změny v dospívání, etická stránka sexuality, HIV/AIDS (cesty přenosu)
- **péče o zdraví, zdravá výživa** – denní režim, pitný režim, pohybový režim, zdravá strava; nemoc, drobné úrazy a poranění, první pomoc, úrazová zábrana; osobní, intimní a duševní hygiena – stres a jeho rizika; reklamní vlivy
- **návykové látky a zdraví** – odmítání návykových látek, hrací automaty a počítače
- **osobní bezpečí** – bezpečné chování v rizikovém prostředí, bezpečné chování v silničním provozu v roli chodce a cyklisty, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání atd.), brutalita a jiné formy násilí v médiích, služby odborné pomoci
- **situace hromadného ohrožení**

2.2.1.3 Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:¹⁸

- utváření pracovních návyků
- orientování ve světě informací a propojování s historickými a zeměpisnými událostmi
- rozšiřování slovní zásoby

¹⁸ <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>

- poznávání a chápání rozdílností mezi lidmi, tolerantní chování k jiným rasám a náboženstvím
- vytvoření a respektování společných pravidel soužití
- k samostatnému jednání či vystupování a k efektivnímu jednání i během méně obvyklých situací
- kladnému vztahu ke kulturním památkám a přírodě
- objevování a poznávání všeho, co by mohl v budoucím životě uplatnit
- rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a v situacích, které ohrožují zdraví někoho jiného

2.2.1.4 Přístupy k prvouce

Existuje několik přístupů k prvouce. Jedná se především o řazení obsahové stránky učiva.

Autoři příručky pro učitele (Vyskočilová, Šebková, Machalová, 2001) popisují, jak je učivo řazeno v učebnicích nakladatelství Albra. Tématické celky jsou řazeny podle ročních období a dle měsíců školní výuky- tedy září až červen. Učení je koncipováno v rámci časového střídání ročních období (fenologický princip).

Učivo v učebnicích prvouky od nakladatelství SPN je naopak rozvrženo cyklicky, tzn. je zaváděno v jednotlivých ročnících vždy na vyšší úrovni. V každém ročníku je zopakováno učivo předešlého roku a poté je dále rozšiřováno (Mladá, Podroužek, 1999).

Učebnice nakladatelství Scientia (Pánková, 2000) jsou členěny dle ročních období. Výuka začíná poznatky z okolí rodiny, školy, domova, bezpečí, nemocí tak, aby vše bylo žákům co nejbližší.

Autoři (Dvořáková, Stará, Dvořák, 2007) řadí učivo do učebnic cyklicky- každý ročník je učivo zastoupeno rovnoměrně a postupně se prohlubuje. Znamená to tedy, že učivo je

v prvním ročníku probíráno ne moc do hloubky a v každém dalším ročníku se prohlubuje tak, aby jeho úroveň odpovídala věku žáků.

Závisí na mnoha faktorech, jakou řadu učebnic si vybrat. Učitel by měl mít přehled o stávajících řadách učebnic na trhu. Měl by znát jejich klady, zápory tak, aby při poradě s ostatními kolegy mohl přijít s pádnými argumenty pro zakoupení té učebnice, která se mu nejvíce líbí a té, o které si myslí, že bude nejvhodnější pro jeho žáky. Nesporným aspektem pro zvolení určité řady učebnice je také finanční stránka. Každá učebnice je jinak drahá a ne každá škola si může dražší učebnice pro své žáky pořídit. Tento aspekt je bohužel nezanedbatelný. Samozřejmě by bylo vhodnější, pokud by si škola mohla vybrat učebnice podle kvality a na finanční stránku by se nemuseli ohlížet. Bohužel tak to není, a tak si každá škola musí najít takovou učebnici, která jim v jejich vyčleněném rozpočtu bude nejvíce vyhovovat.

2.2.1.5 Problémy osnov a hesla prvouka

Prvouka je předmět, který měl ve své historii nespočet problémů. Jedním z nich je zařazení předmětů o přírodě a společnosti do systému předmětů ve škole. Prvouka byla uváděna buď jako samostatný předmět nebo byla součástí mateřského jazyka nebo byla spojována s jinými předměty, například s občanskou výchovou, tělesnou výchovou, hudební výchovou. (Podroužek, 1999).

Nedílným problémem v oblasti prvouky bylo také nepochopení významu náplně prvouky. Předpokládalo se, že prvouka připravuje pouze na zvládnutí složitějších věcí v oblasti společenských věd, historie a přírody na vyšším stupni vzdělávání. V dnešní době se klade důraz především na zvládnutí učiva vzhledem k věkové skupině, pro kterou je předmět zařazen a na získání základních znalostí v oblasti historie, přírody a společenských věd. Dnes se uplatňují spíše fakta než postoje (Dvořák, Dvořáková in Spilková, 2005).

Obsah a koncepce předmětu prvouka byla v průběhu historie také několikrát měněna. Každý školský zákon a reforma upravovaly osnovy tohoto předmětu. Vystupovala

otázka, zda prvouka má žákům poskytnout znalosti o reáliích, věcech, které je obklopují, nebo je jen doplňkem jazykového vyučování a podporuje znalost jazyka anebo také jen podporuje orientaci dětí v prostředí, jejich socializaci a podílí se převážnou měrou na jejich výchově“ (Podroužek, 1999, str. 11).

Přehled zařazení a názvy prvouky, přírodovědy a vlastivědy do učebních plánů primární školy podle školních zákonů a vzdělávacích programů dle Ladislava Podroužka (Podroužek, 1999, str. 10) – bod 1-14, bod 15 vyplývá z rozhovoru s paní učitelkou Marií.

Poř.	Školní zákon z roku	Způsob zařazení do učebního plánu Název
1.	1869, novelizace 1883	Samostatný učební předmět „Cvičení v nazírání věcí“, „Výklady slovní a věcné“, „Reálie“ (1. a 2. roč.), „Vlastivěda“, „Reálie“ (3. - 5. roč.)
2.	1915	Součást mateřského jazyka „Věcné učení“ (1. a 2. roč.), „Vlastivěda“ (3.- 5. roč.)
3.	1922	Součást mateřského jazyka „Prvouka“, „Věcné učení“(1. -3. roč.), „Vlastivěda“(4.- 5. roč.)
4.	1930	Oficiálně jako samostatný předmět, ve skutečnosti byl spojením prvouky, kreslení, ručních prací, občanské nauky a výchovy „Prvouka“(1. a 2. roč.), „Vlastivěda“(3.- 5. roč.)
5.	1933	Oficiálně jako samostatný předmět, ve skutečnosti byl spojením prvouky, kreslení, ručních prací, občanské nauky a výchovy „Prvouka“(1. a 2. roč.), „Vlastivěda“(3.- 5. roč.)
6.	1945	Samostatný učební předmět „Prvouka“(1. a 2. roč.) „Nauka o vlasti“, „Nauka o přírodě“(3.-5. roč.)
7.	1948	Oficiálně jako samostatný předmět, ve skutečnosti byl spojením

		prvouky, kreslení, pracovního vyučování, v duchu socialistické ideologie „Prvouka“(1. a 2. roč.), „Vlastivěda“(3.- 5. roč.)
8.	1953/1954	Součást mateřského jazyka „Rozvíjení poznání a řeči“(1. roč.) Součástí mateřského jazyka je dějepis a přírodověda (2. roč.) Součást mateřského jazyka je dějepis, zeměpis, přírodověda (3. a 4. roč.) Učební předměty dějepis, zeměpis, přírodověda(5. roč.)
9.	1960	Součást mateřského jazyka „Věcné učení“(1. a 2. roč.), Vlastivěda“(3.- 5. roč.)
10.	1976	Samostatný učební předmět „Prvouka“(1. a 2. roč.), „Přírodověda“, „Vlastivěda“(3.a 4. roč.)
11.	1991	Samostatný učební předmět „Prvouka“(1.-3. roč.), „Přírodověda“, „Vlastivěda“(4. a 5. roč.)
12.	1992	Samostatný učební předmět – program „Obecná škola“ „Prvouka“(1. -3. roč.), „Přírodověda“, „Vlastivěda“(4. a 5. roč.)
13.	1996	Samostatný učební předmět – program „Základní škola“ „Prvouka“(1. -3. roč.), „Přírodověda“, „Vlastivěda“(4. a 5. roč.)
14.	1997	Samostatný učební předmět – program „Národní škola“ „Prvouka“(1. -3. roč.), „Přírodověda“, „Vlastivěda“(4. a 5. roč.)
15.	2004-	Člověk a jeho svět (1.- 5. roč.)

Tabulka č. 2 Přehled názvů prvouka

V průběhu let se tedy měnil nejen název tohoto předmětu, ale také jeho obsah. V dnešní době je důležitým dokumentem Rámcový vzdělávací program pro Základní vzdělávání, který je upravován ministrem školství, mládeže a tělovýchovy a dle kterého si školy tvoří svůj Školní vzdělávací program. Ten od roku 2005 začaly všechny mateřské a

základní školy v zákonem stanoveném dvouletém období připravovat. Na základě těchto dokumentů probíhá výuka na daném typu školy.

2.2.1.6 Časová dotace

V RVP jsou zaneseny i minimální časové dotace, které by měly být věnovány výuce Prvouky na prvním stupni ZŠ. Tato minimální časová dotace je 12 hodin na 1. – 5. ročník.¹⁹ Rozložení počtu hodin si každá škola může zvolit tak, jak to považují za nejúčelnější. V tabulce nalezneme příklady rozložení vyučovacích hodin na třech základních školách pro školní rok 2010/2011.

Třída	12. ZŠ Kladno ²⁰	ZŠ.Nádražní, Hustopeče ²¹	ZŠ Husova, Brno ²²
1.	3hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs
2.	2hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs
3.	2hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs	2hod/týden Čjs
4.	3hod/týden Čjs	1/1hod/týden Pr/VI	2/2hod/týden Pr/VI
5.	2/2hod/týden Pr/VI	2/2hod/týden Pr/VI	1/2hod/týden Pr/VI

Tabulka č. 3 Časová dotace předmětu Prvouka

Čjs- Člověk a jeho svět

Pr- Přírodověda

VI- Vlastivěda

2.2.1.7 Koncepce učiva prvouky v zemích Evropy

V minulosti bylo sporné označení společenských věd problémem nejen na našem území, ale také i v jiných státech Evropy. (Dvořáková, Dvořák, 2005)

Spolková republika Německo v 60. letech minulého století používala označení vlastivěda. V roce 1969 byl tento název nahrazen termínem Věcné učení. Hned po zavedení se ale převážná většina spolkových zemí rozhodla opět pro „starý“ koncept

¹⁹ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> (část C)

²⁰ www.12zskladno.cz/

²¹ <http://www.zs-nadrazni.cz/pro-rodice-a-zaky-rozvrhy-trid/>

²² <http://www.zshusovabrno.cz/rozvrhy-trid/>

vlastivědy, kde byl kladen především větší důraz na vlastenectví, ale také na otázky prostředí žáka, vědy a společnosti. V dnešní době je kladen důraz především na otázku ekologické výchovy, multikulturní společnosti a vztahů mezi lidmi. (Dvořáková, Dvořák, 2005)

Jiné státy Evropy by se v rámci kurikula společenských věd daly rozdělit do 2 skupin. Jednou takovou skupinou by byly státy, které mají oblast společenských věd a přírodovědy na primárním stupni vzdělávání zahrnutý v rámci jednoho předmětu. Druhou skupinou by byly státy, jež mají každou oblast vyučovanou v rámci jiného školního předmětu. Oblast prvouky je rozdělena tedy do předmětů jako je přírodověda, dějepis, zeměpis, občanská výchova,... Například francouzský systém by se dal zařadit mezi obě skupiny. Koncepce je rozdělena podle věku. Od 6 do 8 let se děti setkávají se základy a od 8 do 11 let prohlubují své dovednosti v oblasti společenskovední, přírodovědy a technologie.

2.2.2 Prvouka v Belgii

Předmět, kde se vyučují společenské a přírodní vědy, se v prvních třech letech výuky nazývá Thema. V dalších letech se mu také někdy říká Project.

V belgickém vzdělávacím programu je tento předmět členěn do 7 oblastí, které zahrnují jak přírodovědnou, tak i společenskovední část učiva. Jsou to²³:

- 1) Thema- příroda
 - a) Živá příroda
 - b) Neživá příroda
 - c) Všeobecné schopnosti-příroda
 - d) Výchova ke zdraví
 - e) Výchova k ekologii

²³ <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/english/corecurriculum/primary/primenvir.htm>

- 2) Thema- technologie
 - a) Základní vhled
 - b) Technologické procesy
 - c) Postoje

- 3) Thema- člověk
 - a) Já- já sám
 - b) Já a ostatní
 - c) Já a ostatní-ve skupině

- 4) Thema- společnost
 - a) Socio- ekonomické aspekty
 - b) Socio- kulturní aspekty
 - c) Politické a právní aspekty

- 5) Thema- čas
 - a) Denní čas
 - b) Historický čas
 - c) Všeobecné schopnosti- čas

- 6) Thema- prostor
 - a) Orientace v mapě
 - b) Smysl pro vzdálenost
 - c) Určení prostoru
 - d) Všeobecné prostorové dovednosti
 - e) Doprava

- 7) Využívání zdrojů

Společenskovednímu tématu se nejvíce věnuje vzdělávací program v bodě 1d a poté v bodech 3, 4 a 5. Tyto body bych tedy doplnila o přesný popis cílů tak, jak mají být

v rámci výuky během 6 let povinné školní docházky dle vzdělávacího programu naplněny.

- Výchova ke zdraví

Žáci: Jsou schopni udržovat návyky týkající se zdraví, znají správnou funkci jejich těla a vědí, že některým příznakům nemocí a hendikepům se nedá vyhnout

Žáci: Jsou si vědomi, že při preventivních opatřeních mohou snížit nebo vyloučit možnost infekčních chorob, škůdců a houbových infekcí.

Žáci: Jsou schopni poskytnout první pomoc vhodnou pro menší odřeniny a popáleniny.

- Thema- člověk

Já- já sám

Žáci: Spontánně vyjadřují své dojmy, pocity, touhy, myšlenky a hodnoty.

Žáci: Jsou schopni popsat, co cítí a ví, že jejich chování a jejich pocity jsou často spojeny se situací, ve které se nachází.

Žáci: Jsou schopni prokázat dostatečné sebevědomí v konkrétních situacích na základě znalosti jejich vlastních schopností.

Já a ostatní

Žáci: Jsou schopni rozlišit různé způsoby komunikace s ostatními, mluvit o ní a ukázat, jak jsou vzájemně propojeny.

Žáci: Prokázat, že jsou schopni vstoupit do situací, ve kterých nejsou zdatní.

Žáci: V jednoduché situaci, se svými vrstevníky, prokázat, že jsou schopni situaci zvládnout bez násilí.

Já a ostatní-ve skupině

Žáci: Jsou schopni věnovat pozornost nepsaným pravidlům ve skupině a respektovat je.

- Thema- společnost

Socio- ekonomický aspekty

Žáci: Jsou schopni rozlišit to, že různé práce jsou určeny především pro muže nebo ženy a jsou různě ohodnoceny.

Žáci: Jsou schopni uvést cenu produktů včetně vlastního příkladu

Žáci: Jsou schopni uvést vlastní příklad tak, aby dokázali užitečnost a důležitost kolektivního ustanovení poskytnutého vládou.

Žáci: Jsou schopni pochopit, že dobré životní podmínky jsou rozvrstveny mezi obyvatele celého světa a Belgie.

Žáci: Jsou si vědomi, že jejich chování je ovlivněno reklamou a médii.

Žáci: Jsou schopni posoudit různé způsoby trávení volného času.

Socio- kulturní aspekty

Žáci: Jsou schopni vzít v úvahu a diskrétně o tom jednat, že ne všechny děti žijí ve stejném rodinném zázemí jako oni.

Žáci: Jsou schopni pochopit, že různé sociální a kulturní skupiny mají různé hodnoty a normy.

Žáci: Vědí, jaké jsou možnosti v oblasti péče o seniory a zdravotně postižené.

Žáci: Vědí, že při kontaktu s postiženými lidmi by měli vzít jejich potřeby v úvahu.

Žáci: Vědí, že problém uprchlíků a migrantů sehrál a sehrává roli v naší multikulturní společnosti.

Žáci: Jsou si vědomi toho, že rasismus je často založen na nízkém povědomí a strach z věcí, které jsou podivné.

Politické a právní aspekty

Žáci: Jsou schopni objasnit význam základních lidských práv a práv dítěte. Jsou si vědomi toho, že práva a povinnosti se vzájemně doplňují.

Žáci: Jsou schopni vysvětlit jednoduchým způsobem to, že volby jsou základním prvkem demokratického fungování našich institucí.

Žáci: Jsou schopni objasnit způsob, jakým mezinárodní organizace ovlivňují životní podmínky a/nebo mír na Zemi.

Žáci: Jsou si vědomi, že Vlámsko je jednou z obcí spolkové země Belgie a že Belgie je součástí Evropské unie. Vědí, že každá z nich má svou vlastní vládu, která přijímá rozhodnutí.²⁴

Žáci: Jsou obeznámeni s uznávanými symboly vlámské komunity (zejména národní den, erb, vlajka, hymna).²⁵

- Thema- čas

Denní čas

Žáci: Jsou schopni udělat realistický odhad času, který potřebují pro známé aktivity.

Žáci: Jsou schopni používat kalendář, zařadit do něj události jejich života a správně určit čas mezi nimi.

Žáci: Jsou schopni v malé skupině vytvořit plán práce na dané časové období.

Žáci: Jsou schopni správně určit časy otevíracích a zavíracích dob.

Historický čas

Žáci: Jsou schopni chronologicky zprostředkovat důležité události a zážitky ve svém životě a rozdělit je do období. Používají vlastní klasifikační kritéria, jak to udělat.

Žáci: Jsou schopni uvést jejich původ dvě generace zpět.

Žáci: Jsou obeznámeni s hlavním obdobím historie. Zařadí významné historické postavy a události, které se setkají ve stejné době, a to na základě historického kalendáře.

Žáci: S příkladem jsou schopni objasnit situace, které jsou jim známé a které byly ovlivňovány historií, byly jiné v historii a mění se v průběhu času.

Žáci: Zajímají se o minulost, přítomnost a budoucnost.

Všeobecné schopnosti- čas

Žáci: Jsou si vědomi, že existuje rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě.

²⁴ Platí pro vlámskou část, pro valonskou část je to ekvivalentní.

²⁵ Platí pro vlámskou část, pro valonskou část je to ekvivalentní.

2.2.2.1 Časová dotace

Jelikož žáci tráví ve škole více svého času, je zřejmé, že i předměty mají častěji než u nás. Thema mají žáci v Keerberghenu celých 6 let šestkrát týdně na dobu 50 minut. Žáci nižších tříd mají dvanáct jednotek za týden, které trvají 25min.

2.2.3 Srovnání prvouky v ČR a Belgii

V oblasti společenských věd se vyskytují určité rozdíly, které budou osvětleny v této kapitole.

Nejdříve bych se zaměřila na organizaci hodin a poté na samotný obsah předmětu. Co se týče názvu, je jasné, že je v každém jazyce jiný. V České republice se tento předmět zabývající se společenskými a přírodními vědami nazývá Prvouka či Člověk a jeho svět. Ve vyšších ročnících se dělí na Přírodovědu, ve které se žáci seznamují s přírodovědnou částí učiva a na Vlastivědu. V tomto předmětu se žáci zabývají společenskovední částí učiva, historií a zeměpisem. V Belgii naproti tomu nese název Thema, popřípadě ve vyšších ročnících Project.

Jelikož žáci v Belgii tráví ve škole více času, je samozřejmé, že budou mít i více hodin tohoto předmětu. Ve škole v Keerberghenu je to 6krát týdně 50min. V Česku jsou to pouze 2-3 hodiny, které trvají 45 min., za týden.

V Belgii je vzdělávací program členěn do 7 částí, zatímco v Česku pouze do 5. To ovšem neznamená, že by se čeští žáci naučili méně, jen části jsou jinak obsáhlé.

Belgie	Česká republika
Příroda	Rozmanitost přírody
Člověk	Lidé kolem nás
Společnost	Lidé kolem nás
Čas	Lidé a čas
Prostor a orientace	Místo, kde žijeme
Technologie	
Využívání zdrojů	
	Člověk a jeho zdraví

Tabulka č. 4 Porovnání částí Prvouky v Belgii a v ČR

Části se shodují, belgičtí žáci se navíc také seznámí se základy technologie a naučí se také využívat zdroje a pracovat s literaturou, což se jim bezesporu může hodit v pozdějším studiu.

Předmět prvouka je zaměřen na svět kolem nás. Žáci se v něm seznámí s přírodou a její ochranou, člověkem, kulturními památkami a vším, co je obklopuje.

Zatímco v českém kurikulu nalezneme Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, v belgickém kurikulu tomu tak není a toto cílové zaměření se tam nevyskytuje.

2.3 Učebnice

2.3.1 Pojem učebnice

Učebnice jsou hojně používány při vyučování. Ovšem ne každý učitel na práci s nimi klade stejný důraz. Na jedné straně jsou učitelé, kteří si hodinu bez použití učebnice neumí představit, a na druhé straně někteří učitelé raději pracují se třídou pomocí jiných pomůcek a učebnici jako učební pomůcku nepoužívají v každé hodině, nalézají v ní

například jen inspiraci pro své vyučovací jednotky. Závisí také na tom, jak daná učebnice přijde učiteli pro jeho žáky vhodná a jak je s ní spokojen. Ovšem všeobecně lze říci, že učebnice jsou nenahraditelnou učební pomůckou.

Abychom se mohli zabývat srovnáváním učebnic, musíme si nejprve charakterizovat, co se skrývá pod tímto pojmem.

V Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 238) nalezneme učebnici charakterizovanou jako „...druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou.“

V Slovníku pojmů z obecné didaktiky nalezneme (Janiš, Ondřejová, 2006), že „učebnice je učební pomůcka určená učitelům a žákům, která zahrnuje v přiměřené úpravě obsah výuky.“ Dále uvádí, že učebnice plní několik funkcí- didaktickou (formativní, informativní a metodologickou) a organizační a je to důležitý dokument, který je schvalován ministerstvem školství.

Maňák (2003, str. 75) uvádí, že „učebnice se obecně chápe jako učební pomůcka, která obsahuje soustavný výklad učiva“.

Průcha (1998, str. 13) souhlasí s Wahlem (1983), že „učebnice vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku.“ Ačkoliv Průcha souhlasí, tak dodává, že tyto definice nejsou přesné a pouze vlastnosti učebnic mohou doplnit definice tak, aby byly zcela výstižné (viz kap. 3.1.2)

Seznam učebnic a učebních textů je vydáván na každý školní rok jako přehled nových učebnic schválených Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. Z velké nabídky schválených učebnic si může škola vybírat. Dříve byla jedna učebnice pro všechny školy, dnes je velká škála. Konají se také výstavy učebnic, kde se mohou pedagogové seznamovat s novými učebnicemi osobně.

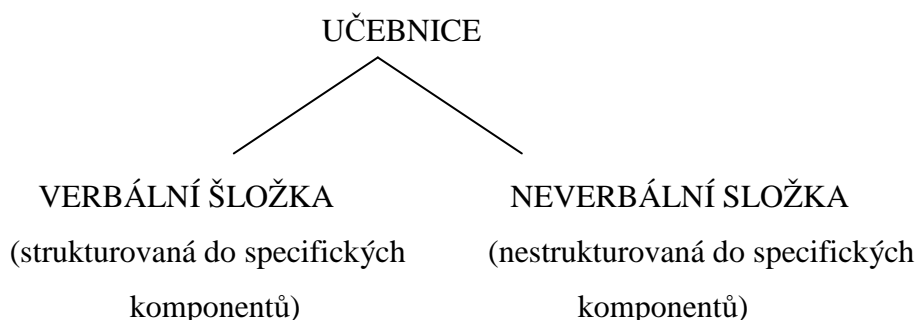
2.3.2 Vlastnosti učebnice

Průcha (1998) uvádí, že z pohledu neoborníků je hodnocení vcelku jednoduché. Zajímá je obsahová stránka, kolik je v textu ilustrací atd. Z pohledu odborníka je toto hodnocení ale velmi obtížné. Učebnice musí být nejen barevná tak, aby přitáhla žákovu pozornost, ba musí splňovat i různé vlastnosti a vést k naplnění klíčových kompetencí.

Abychom se mohli zabývat jejich srovnáváním, musíme se nejprve v těchto vlastnostech zorientovat.

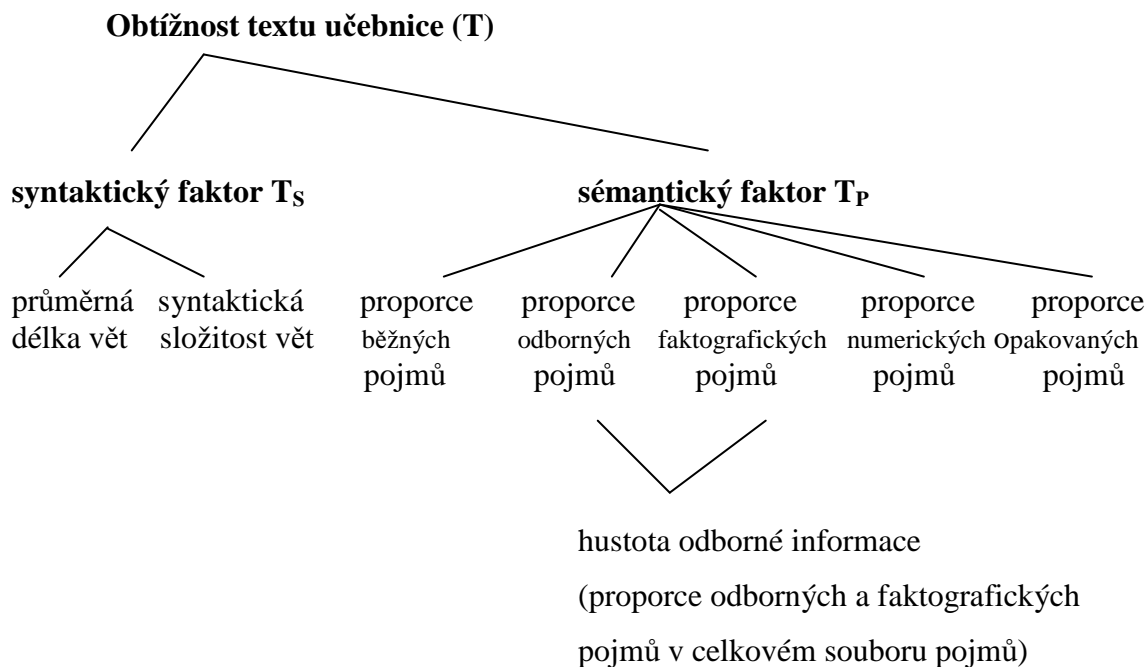
Z grafu Průchy (Průcha in Maňák, 2006, str. 12) vyplývá, že se obsah učebnice dělí na dvě hlavní složky.

Graf č. 1 Dělení učebnic

Obtížnost verbální složky značí Průcha, Nestlerová a Pluskal (Průcha in Maňák, 2006) písmenem T. Tato míra T značí stupeň obtížnosti textu s přístupností obsahu učiva pro žáky. Obtížnost textu T pro žáky se vypočítá jako $T=T_S+T_P$. Co je zahrnuto pod jakým písmenem nalezneme v následujícím grafu.

Graf č. 2 Obtížnost textu učebnice

Míru obtížnosti můžeme tedy zjistit.

Složka neverbální se ovšem změřit tak přesně nedá. Je jen na nás, jak na nás učebnice působí z hlediska mimo textových položek, jako jsou obrázky, grafy, nadpisy aj.

2.3.3 Typy učebnic

Ve své podstatě rozlišujeme dva druhy učebnic. A to učebnice klasičtějšího stylu, tedy v tištěné podobě nebo učebnice „modernějšího“ stylu, tedy elektronická. Může se jednat o učebnici zanesenou na webových stránkách, učebnici z nosiče CD atd. Je na každém, jaké variantě dá přednost. Ve školách se pro žáky, především nižšího školního věku, upřednostňují učebnice v textovém vydání. Je to především proto, že tyto učebnice nevyžadují žádné technické prostředky, jako jsou počítače, přehrávače aj. „Klasické“ učebnice jsou také snáze přenášeny. Jejich nespornou výhodou je cenová dostupnost.

Maňák (Maňák in Knecht, Janík, 2008) uvádí, že učebnice mají trvalou hodnotu, jsou pohotově plnit svou funkci kdykoli a kdekoli, mají bezporuchový nenáročný provoz a zajišťují gramotnost vyššího řádu.

Na druhé straně multimedialní učebnice mají bezesporu své výhody. Jednou z největších je to, že multimedialní učebnice mají pro žáky určitou atraktivnost. Žáky práce s učebnicí více baví, podobá se počítačové hře, i když v ní jde převážně o proces učení.

V dnešní době dochází také k propojování tištěných a multimedialních učebnic. K některým řadám učebnic prvouky pro 1. stupeň ZŠ autoři vytvořili sérii elektronických doplňkových cvičení a úkolů a převedli učebnici do elektronické podoby. Tyto aktivity jsou promítány převážně na tzv. interaktivní tabuli.

Pojem interaktivní tabule vychází ze slova interakce, což znamená²⁶ „vzájemné působení, jednání, ovlivňování všude tam, kde se klade důraz na vzájemnost a oboustrannou aktivitu“.

Interaktivní tabule je charakterizovaná jako „velká interaktivní plocha, ke které je připojen počítač a datový projektor, případně jde o velkoplošnou obrazovku (LCD, plasma) s dotykovým senzorem. Projektor promítá obraz z počítače na povrch tabule a přes ni můžeme prstem, speciálními fixy, nebo dalšími nástroji ovládat počítač nebo pracovat přímo s interaktivní tabulí. Tabule je většinou připevněna přímo na stěnu, nebo může být na stojánku.,,

Dle internetového serveru propagujícího interaktivní tabule²⁷ je interaktivní tabule „...novinkou jednadvacátého století a patří mezi nejoblíbenější školní vybavení,... napomáhá k lepšímu pochopení látky nebo problému a tím i k lepším studijním výsledkům. Interaktivní výuka také rozšiřuje možnosti zapojení vlastní kreativity a udržuje posluchače aktivní po celou dobu vyučování.... Z výzkumů vyplývá, že v dnešní době má 87% žáků škol, vlastní počítač. Rozdíl mezi interaktivní tabulí a

²⁶ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Interakce>

²⁷ <http://www.interaktivni-skolni-tabule.cz/>

počítačem je pouze v tom, že interaktivní tabule se ovládají převážně interaktivním perem nebo prsty, na rozdíl od počítače, který se ovládá především myší a klávesnicí. Žákům přináší interaktivní tabule více zábavy a aktivity do hodin vyučování. Učitelům přináší možnost, jak snadno udělat jejich přednášku zajímavější a snadno zapamatovatelnou.“

Výhody vyplývají z definic interaktivních tabulí. Je to především zábavnost, neotřelost, pocit atraktivnosti pro žáky i učitele. Nespornou výhodou pro učitele je také to, že si hodinu připraví jen jednou a mají ji navždy uloženou na některém přenosném nosiči.

Na druhé straně, interaktivní tabule má některé nevýhody, jednou z nich je vysoká pořizovací cena, a tak si ji zatím mohou dovolit jen některé školy. V budoucnu bude tuto tabuli pravděpodobně vlastnit každá škola a bude každodenní pomůckou v hodinách.

2.3.4 Funkce učebnice

Učebnice by měla být funkční jak pro žáky a tak i pro učitele. Maňák (Maňák in Knecht, Janík, 2008) uvádí, že již v polovině minulého století s nástupem nových technologií se musela částečně změnit funkce učebnic. Její důraz musel být více kladen na komunikativnost, sociabilnost, samostatnost a sebevzdělávání žáků.

V dnešní době musí učebnice splňovat velké množství kritérií tak, aby mohla být použita k výuce.

Není lehké vymezit funkce učebnic. Navzdory tomu se několik vědců zabývalo výzkumem funkčnosti učebnic. Funkčností z hlediska žáka, to byl například W. Eisenhuth, G. Schulze, V. Mnichovský, V. Čapek, D.D. Zujev aj.

Právě Zujev (in Průcha, 1988, str. 19, 20) uvádí 8 funkcí učebnice z hlediska žáka, taxonomie je sice starší, ale domnívám se, že platná do dnešní doby.

Taxonomie D. D. Zujeva :

- *Informační funkce* – spočívá v tom, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru vzdělávání, a to i pokud jde o rozsah a dávkování informací určených k osvojování pro žáky
- *Transformační funkce* – je dána tím, že učebnice poskytuje přepracování (didaktickou transformaci) odborných informací z určitého vědního oboru, z určité technické či jiné oblasti tak, aby tyto transformované informace byly přístupné žákům
- *Systematizační funkce* – učebnice rozčleňuje učivo podle určitého systému do jednotlivých ročníků či stupňů školy a vymezuje také posloupnost jednotlivých částí učiva
- *Zpevňovací a kontrolní funkce*: učebnice umožňuje žákům pod vedením učitele osvojovat si určité poznatky a dovednosti, procvičovat je (upevňovat) a event. i kontrolovat (pomocí úkolů aj.) jejich osvojení
- *Sebevzdělávací funkce* – učebnice stimuluje žáky k samostatné práci s učebnicí a vytváří u nich učební motivaci a potřeby poznávání
- *Integrační funkce* – učebnice poskytuje základ pro chápání a integrování těch informací, které žáci získávají z různých jiných pramenů
- *Koordinační funkce* – učebnice zajišťuje koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují
- *Rozvojově výchovná funkce* – učebnice přispívá k vytváření různých rysů „harmonicky rozvinuté osobnosti“ žáků, jako je formování estetického vkusu aj.

Skalková (2007, str. 104) dále uvádí funkci poznávací a motivační.

Funkčností učebnic se zabývá také Maňák. Ten uvádí (Maňák in Knecht, Janík, 2008), že učebnice by zvláště v dnešní době měly plnit funkci syntetizující a koordinující - tím se zajišťuje to, že žák si poznatky osvojuje systematicky a logicky.

Maňák (Maňák in Knecht, Janík, 2008) dále uvádí, že vzniká i nová funkce učebnice a tou je funkce normativní. Tato funkce by měla vytyčit a sjednotit požadavky na

jednotlivé ročníky a obory. Tyto učebnice by dle Maňáka měly být schváleny komisí až po svém vytvoření. Neměli by předem být ovlivněny jakoukoli normou. Členy této komise by mohli být pouze odborníci z praxe a teorie.

Průcha říká, že „Výuka ve školách se zřejmě více než osnovami řídí zvolenými učebnicemi.“ (Průcha, 2002, s. 294)

Hausenblas ve svém internetovém článku²⁸ uvádí, že ..., ani dobrá učebnice neudělá dobrou výuku, když bude učitel nesamostatný, nenápaditý, nevybavený profesně.“ Dále podotýká, že nakonec učitel neučí dle kurikula nebo tak, aby naplnil klíčové kompetence, ale „je to učebnice, co rozhoduje o cílích, o způsobu i o obsahu výuky. To je však zásadně špatné! A je to špatně i tehdy, když se na trhu objeví relativně pěkná, promyšlená učebnice s dobrou uživatelskou podporou – je jen jednou z mnoha, a použít ji dokážou právě zas jen učitelé schopní se učit a zdokonalovat svou práci.“ Učebnice by také měla učiteli usnadnit jeho práci a vést ho výukou, ovšem neměl by zapomínat, že každá třída i žák je jiný, a tak by se včas měl pokusit o diferenciaci.

²⁸ <http://ireneus.blogy.rvp.cz/2010/10/03/jak-je-to-s-ucebnicemi-v-ceskych-skolach/>

2.4 Shrnutí teoretické části

Teoretická část práce zahrnuje vysvětlení pojmu kurikulum, jeho specifikaci v rámci České republiky, Belgie a nejpatrnější rozdílnosti v této oblasti. Srovnává programy RVP a Eindtermen.

Zaměřuje se také na oblast společenskovední. V kapitole 1.2.1.1 nalezneme několik definic, jež dokládají nezbytnost výuky společenskovedních témat. V dalších kapitolách jsou popsány společenské vědy v Belgii, jež jsou realizovány v rámci předmětu Thema. Poslední díl teoretické části je věnován vymezení pojmu učebnice, jejich vlastnostem, typům a funkcím.

Z teoretické části vychází mnoho zajímavostí a poznatků. Největším z nich je, že žáci v Belgii tráví ve škole více času než žáci v České republice. Další zajímavostí je, že učitelé v Belgii vyučují stále ten samý ročník, zatímco učitelé v České republice obvykle vyučují jednu třídu po celých pět let jejich docházky na první stupeň základní školy. Právě tyto dvě největší rozdílnosti spolu s pojmem učebnice, který je zde teoreticky popsán, budou podkladem pro empirickou část práce, jež z teorie vychází a navazuje na ni.

3 Empirická část

3.1 Výzkumný cíl

V empirické části této diplomové práce se budu zabývat analýzou 3 řad českých a 1 ucelené a 3 neucelených řad zahraničních učebnic společenskovedního učiva. Dále předložím rozhovory s 6 zahraničními a 6 českými učiteli. Pro doplnění praktická část práce zahrnuje také pozorování učitelů během hodin prvouky, jak u nás, tak i v zahraničí.

Cílem výzkumného šetření je:

- Zjistit přístup učitelů a žáků 1.-3. ročníku ZŠ k předmětu prvouka
- Porovnat české a zahraniční učebnice z hlediska předem daných kritérií, porovnat téma Čas v učebnicích a národních vzdělávacích programech a usnadnit tak výběr učebnic začínajícím učitelům

Vzhledem k cílům výzkumného šetření byly stanoveny tyto konkrétní výzkumné otázky. Mým záměrem bylo získat odpovědi na tyto otázky pomocí analýzy učebnic a rozhovorů s učiteli.

Výzkumné otázky byly formulovány v tomto znění:

- Jaký je vztah učitelů ke společenskovednímu učivu a proč?
- Jaký je dle dotázaných učitelů vztah jejich žáků ke společenskovednímu učivu?
- Jaká další témata by dotázaní učitelé uvítali v učebnicích společenských věd?
- Jak jsou učebnice společenských věd kombinovány s pracovními sešity?
- Jak české a belgické učebnice naplňují státní vzdělávací programy?

3.1.1 Metoda výzkumu

První metodou výzkumu byla zvolena analýza učebnic. Pro ni bylo nezbytné sestavit kritéria hodnocení. Jelikož to pro mě nebylo jednoduché, rozhodla jsem se, že budu

vycházet především z kritérií, která vznikla na základě učitelských zkušeností praktického ověřování a jsou sepsána v práci Maňáka (Maňák, 2006, str. 74, 75). Tato kritéria jsem si pečlivě prostudovala a zamyslela se nad tím, zda v mém případě, je možné všechny využít a zda by to mělo nějaký přínos. Musela jsem také uvažovat nad tím, že má znalost cizího jazyka- francouzštiny a holandštiny není taková, abych mohla uplatnit například kritérium počtu cizích slov, jelikož bych je nemusela všechna identifikovat a také nevím, jak jsou tato slova těžká pro děti a zda se s nimi mohou setkat.

Naopak při studování těchto kritérií, mě přicházely na mysl další, jako například počet cvičení a druhy cvičení. Bohužel by nebylo v mých silách zkoumat detailněji učebnici jako celek, a tak jsem se rozhodla, že kritéria rozdělím do dvou oblastí.

První z nich je celkové hodnocení, kdy budu učebnice analyzovat jako komplex například z pohledu počtu stran, stáří učebnice, formátu, obsahu, rejstříku, doplňkových úkolů atd.

Druhou z nich bude oblast konkrétní. Po delším přemýšlení jsem zvolila oblast času, která se mi jeví jako velmi důležitá a také předpokládám, že se bude vyskytovat ve všech analyzovaných učebnicích. Nejdříve jsem chtěla hodnotit učebnice v oblasti rodiny, ale toto téma se vyskytuje pouze v jedné ze šesti zahraničních učebnic, a tak tedy z oblasti času vzejde lepší srovnání. V této konkrétní oblasti se zaměřím nejdříve na srovnání počtu stran, cvičení a jejich druhů pro oblast čas. Dále v oblasti názornosti na počet ilustrací, schémat, fotografií, map a také na jejich provázanost s textem. Dalším bodem zkoumání bude vysvětlení nového učiva. Pro tuto oblast jsme si zvolila kritérium zvýraznění pojmů v textu, rozlišení doplňkového a základního učiva, použité metody a přehlednost- tu budu hodnotit pomocí číslic 1,2,3- z čehož 3 je nejprehlednější uspořádání cvičení a textu na stránce.

Nakonec tematický celek čas budu zkoumat z hlediska vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět dle RVP a oblasti Thema v Eindtermen.

Ačkoliv jsem se nad kritérii velmi zamýšlela a budu se snažit o celkově co možná nejobjektivnější hodnocení, nedá se určitá míra subjektivity vyloučit, přesto se budu snažit ji co nejvíce minimalizovat.

Druhou metodou výzkumu byl zvolen rozhovor. Rozhovor neboli interview je spolu s dotazníkem jednou z nejčastějších metod pedagogického výzkumu.

Je to metoda dotazování, přičemž dotazované osobě jsou pokládány otázky, které vedou k dosažení určité výpovědi důležité pro tazatele (Průcha, 1995).

Dle Gavory (Gavory, 2000) je metoda rozhovoru výzkumný prostředek, který spočívá v přímé ústní komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Zaznamenává se různě, písemně, diktafonem, kamerou apod., poté je zpětně rozhovor analyzován. Analyzovat se může z různých hledisek, které si stanovíme.

Tato metoda má oproti dotazníkům velkou výhodu ve volnosti otázek. Z možností otevřených, polouzavřených a uzavřených otázek jsem si zvolila polouzavřené otázky. Otázky pro rozhovor jsem měla předem sepsány (viz příloha č. 1 a 2), avšak v průběhu rozhovoru jsem měla možnost některou z otázek vynechat, nahradit jinou či požádat učitele o bližší vysvětlení.

Pro realizaci rozhovorů jsem se snažila najít vhodné, tiché a klidné prostředí, aby se respondent cítil příjemně. Snažila jsem se také o to, aby na rozhovor byl dostatek času a nikým jsme nebyli rušeni. Bohužel to vždy nebylo možné a zvláště v Belgii byl v okolí hluk a v jednom případě byl rozhovor narušen žákyní, která se zranila. A tak z pochopitelných důvodů byl realizován na dvě části. Před každým rozhovorem jsem respondentům vysvětlila, co od nich potřebuji, k čemu mi rozhovor bude sloužit a jaké je téma mé diplomové práce. Také jsem jim řekla, co zahrnuji pod pojem společenskovední učivo.

Poslední díl empirické části tvoří popis 6 lekcí, ve kterých bylo probíráno společenskovední učivo a v nichž učitelé a žáci pracovali s analyzovanými učebnicemi.

3.1.2 Analýza učebnic

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala 3 řady tuzemských učebnic prvouky.

- Já a můj svět od nakladatelství Nová Škola
- Člověk a jeho svět nakladatelství Prodos
- Prvouka nakladatelství Fraus

Ze zahraničních učebnic je to:

- Ankers od nakladatelství Van In (ucelená řada učebnic z vlámské části Belgie)
- Astuce od nakladatelství Érasme (dvojdílná učebnice z valonské části Belgie)
- Éveil à la Nature et à l'Environnement od nakladatelství De boeck (učebnice z valonské části Belgie)
- Zoom od nakladatelství Van In (učebnice z valonské části Belgie)

Výběr učebnic, které využiji pro svůj výzkum, jsem dlouho zvažovala. Nakonec jsem vybrala učebnice, které mě na praxích samotnou velmi zaujaly, a tak jsem se rozhodla jimi více zabývat.

3.1.2.1 Využívání učebnic v Belgii

Před samotnou analýzou učebnic nejdříve uvádím četnost a způsob využívání učebnic v Belgii a to jak ve vlámské, tak i valonské části. Tento popis zajisté doplní mnoho faktů, které se vyskytují jak v rozhovorech s belgickými učiteli, tak i v pozorovaných hodinách.

- *Vlámská část*

Učitelé používají ve svých hodinách a k přípravě učebnice Ankers, ale především své pracovní sešity. Koupené učebnice učitelé využívají v hodinách jen velmi zřídka, jsou zvyklí připravovat si pracovní sešity. Tyto pracovní sešity jsou vždy zaměřené na některé z aktuálních témat, jako např.: Vánoce, Velikonoce, Dušičky,..nebo jsou společné některému tématu, např.: rodina, čas,... Důvodů nevyužívání učebnic Ankers

v hodinách více, je dle slov učitelů, především to, že nejsou moc obsáhlé. Například v učebnici pro 2. ročník úplně chybí kapitola zabývající se rodinou, ač se s tímto tématem má žák druhého ročníku dle Eindtermen blíže seznámit a prohloubit si znalosti z prvního ročníku. Na druhou stranu pracovní sešity vytvořené učiteli jsou velmi pěkně udělané a tím, že učitelé stále učí stejný ročník většinou mnoha lety vyzkoušené. Tyto pracovní sešity jsou kontrolovány tak, aby docházelo k návaznosti na předchozí a následující ročník. Učitelé je obvykle mírně poupraví pro následující třídu, ale podstata zůstává vždy stejná.

- *Valonská část*

Učitelé využívají ke svým přípravám především manuály pro učitele. Učebnice pro žáky nejsou moc hojně zařazeny. Z pěti dotázaných škol, jsem zjistila, že pouze v jedné z nich žáci dostanou učebnice a opravdu s nimi pracují. To dokazuje i fakt, že při návštěvě pedagogické knihovny nebylo možné žádné společenskovední učebnice nalézt. V knihovnách se vyskytují pouze didaktické učebnice pro vysokoškolské studenty pedagogických fakult.

3.1.2.2 Celkové hodnocení

Nejdříve se budu zabývat celkovým hodnocením učebnic a to z hlediska bibliografického záznamu, roku vydání a příloh.

3.1.2.2.1 Bibliografický záznam a rok vydání

Název učebnice	Typ vazby	Formát	Počet stran	Rok vydání
Já a můj svět 1	měkká	28,5cm x 21cm	80	2010
Já a můj svět 2	měkká	A4	62	2008
Já a můj svět 3	měkká	A4	82	2008
Prvouka pro 1.r.ZŠ	měkká	A4	82	2007
Prvouka pro 2.r.ZŠ	měkká	26cm x 19,5cm	68	2008
Prvouka pro 3.r.ZŠ	měkká	26cm x 19,5cm	76	2009
Člověk a jeho svět 1	měkká	26cm x 19,5cm	63	2007
Člověk a jeho svět 2	měkká	26cm x 19,5cm	63	2007
Člověk a jeho svět 3	měkká	26cm x 19,5cm	62	2007
Ankers 1	měkká	A4	24	2008
Ankers 2	měkká	A4	36	2008
Ankers 3	měkká	A4	42	2008
Éveil à la Nature et à l'Environnement (1. r.)	měkká	A4	48	1998
Astuce 2A+2B (2. r.)	měkká	A4	73+46= 119	2008
Zoom (3. r.)	měkká	A4	96	2003

Tabulka č. 5 Bibliografický záznam a rok vydání

Jak z tabulky vyplývá, všechny učebnice mají měkký typ vazby, což podporuje zdraví žáků, jelikož učebnice s měkkou vazbou nejsou tak těžké na nošení. Na druhou stranu u učebnic s měkkou vazbou dochází k jejich rychlejšímu opotřebování. Některé učebnice jsou také kombinovány s pracovními sešity a některé jsou vydávány ve formě pracovních učebnic (viz kap. 3.1.2.2.2), u nichž opotřebování není takový problém, jelikož jsou využívány pouze jedním žákem.

Všechny belgické a některé tuzemské učebnice jsou ve formátu A4, zbytek, kromě jedné, je ve shodném, avšak atypickém formátu.

České učebnice mají větší počet stran než většina učebnic belgických, což také potvrzuje fakt, který vyplývá z rozhovorů, a to, že belgičtí učitelé nejsou s náplní učebnic spokojeni a ve výuce musí používat hodně jiných materiálů nebo si dokonce vyrábět své pracovní sešity pro doplnění látky.

3.1.2.2.2 Učebnice a pracovní sešity

Název učebnice	Učebnice	Pracovní sešit	Pracovní učebnice
Já a můj svět 1	ne	ne	ano
Já a můj svět 2	ano	ano	ne
Já a můj svět 3	ano	ano	ne
Prvouka pro 1.r.ZŠ	ne	ne	ano
Prvouka pro 2.r.ZŠ	ano	ano	ne
Prvouka pro 3.r.ZŠ	ano	ano	ne
Člověk a jeho svět 1	ne	ne	ano
Člověk a jeho svět 2	ne	ne	ano
Člověk a jeho svět 3	ano	ano	ne

Ankers 1	ne	ne	ano
Ankers 2	ne	ne	ano
Ankers 3	ne	ne	ano
Éveil à la Nature et à l'Environnement (1. r.)	ne	ne	ano
Astuce 2A+2B (2. r.)	ne	ne	ano
Zoom (3. r.)	ano	ne	ne

Tabulka č. 6 Učebnice a pracovní sešity

Tato tabulka ukazuje, že některé učebnice jsou kombinované s pracovními sešity- jako například české učebnice pro 2. a 3. ročníky (mimo učebnici Já a můj svět 2).

České zkoumané učebnice prvních ročníků a druhého ročníku nakladatelství Prodos jsou vydávány jako tzv. pracovní učebnice, které slouží pouze jednomu žákovi, jelikož se v nich doplňují cvičení.

Belgické učebnice jsou vydávány v podobě pracovních učebnic, do kterých mohou žáci vpisovat. Pouze učebnice ZOOM pro 3. ročník není kombinovaná s pracovním sešitem.

3.1.2.2.3 Přílohy

Název učebnice	Obsah	Rejstřík	Vysvětlivky	Slovníček/shrnutí	Doplňkové úkoly
Já a můj svět 1	ano	ne	ano-jednotlivé úkoly jsou pro přehled označeny symboly	ne	ano-dole na každé stránce
Já a můj svět 2	ano	ne	ano-například rady ochránce přírody	ne	ano-dole na stránce + propojení s učebnicemi HV,čítankou,...
Já a můj svět 3	ano	ano	ano-např. povídání s ekologem	Ano-ve formě přehledného shrnutí učiva	ano-dole na stránce + propojení s učebnicemi HV,čítankou,...

Prvouka pro 1.r.ZŠ	ano	ne	ne	ne	ano-dole na stránce, náměty k rozhovoru+ na konci učebnice přiložené 2 listy samolepek
Prvouka pro 2.r.ZŠ	ano	ne	ne	ne	ano-dole na stránce, náměty k rozhovoru
Prvouka pro 3.r.ZŠ	ano	ne	ne	ne	ano-dole na stránce, náměty k rozhovoru
Člověk a jeho svět 1	ano	ne	ano-značky	ne	ano-dole na stránce, náměty k rozhovoru
Člověk a jeho svět 2	ano	ne	ne	ne	ano-dole na stránce, náměty k rozhovoru
Člověk a jeho svět 3	ano	ne	ne	Ano-ve formě závěrečného shrnutí	ano-po stranách náměty k rozhovoru, doplňkové úkoly
Ankers 1	ne	ne	ne	ne	ano-ve vínových rámečcích
Ankers 2	ne	ne	ne	ne	ano-ve vínových rámečcích
Ankers 3	ne	ne	ne	ne	ano-ve vínových rámečcích
Éveilà la Nature et à l'Environnement (1. r.)	ano	ne	ano-využití piktogramů	ne	ne
Astuce 2A+2B (2. r.)	ne	ne	ano	ne	ano-po stranách stránky
Zoom (3. r.)	ano	ne	ne	ne	ne

Tabulka č. 7 Přílohy

U všech tuzemských učebnic nalezneme obsah. U zahraničních tomu tak není. V řadě učebnic Ankers ani v učebnici Astuce obsah nenajdeme. Pouze učebnice Já a můj svět 3 obsahuje rejstřík, ve kterém si žáci učí vyhledávat a orientovat. Tato učebnice na konci také nabízí shrnutí učiva v jednoduchém přehledu, stejně tomu tak je i v učebnici Člověk a jeho svět 3. V šesti, ze zkoumaných patnácti, učebnic nalezneme určitý typ vysvětlivek. Jedná se především o užití piktogramů, či symbolů, které dětem i učitelům napovídají, o jaký typ cvičení se jedná, či co mají se cvičením dělat. Vyjma dvou nejstarších belgických učebnic všechny ze zkoumaných obsahují doplňkové úkoly. Obvykle se objevují na konci nebo po stranách stránky. Jsou to většinou náměty k rozhovoru a u učebnic Já a můj svět je to také nabídka mezipředmětového propojení, například s hudební výchovou či článkem v čítance od stejného nakladatelství. Učebnice Prvouka pro 1. r. ZŠ obsahu také dva listy samolepek, které žáci využívají a zajisté to vede k jejich větší zainteresovanosti do problému a motivaci.

3.1.2.3 Hodnocení tematického celku Lidé a čas

3.1.2.3.1 Množství tématu v učebnici

Název učebnice	Počet stran	Počet cvičení	Nejčastější druhy cvičení
Já a můj svět 1	8	22	napiš, nakresli, doplň, vyprávěj, vyrob
Já a můj svět 2	8	9	odpověz, pozoruj
Já a můj svět 3	2	1	vyprávěj
Prvouka pro 1.r. ZŠ	11	35	vyprávěj, předved' (scénku), vybarvi, spoj, přečtete, ukaž, podtrhni, dopiš
Prvouka pro 2.r. ZŠ	9	20	odpověz, porovnej
Prvouka pro 3.r. ZŠ	14	32	odpověz, vyjmenuj, popiš, zeptej se rodičů, vyprávěj
Člověk a jeho svět 1	7	16	namaluj, podtrhni, vybarvi, napiš, povídej, hraj roli

Člověk a jeho svět 2	5	17	vybarvi, dokresli, seřaď, doplň, vyprávěj, vyznač
Člověk a jeho svět 3	10	24	odpověz na otázky, srovnej
Ankers 1	2	2	spoj, vybarvi, zakroužkuj
Ankers 2	2	4	přiřaď, doplň
Ankers 3	2	3	doplň, napiš
Éveil à la Nature et à l'Environnement (1. r.)	1	2	nalep svou fotografii, zaznamenej
Astuce 2A+2B (2. r.)	7	9	popiš, zaznamenej do plánku, přečti a vysvětli, napiš dopis
Zoom (3. r.)	19	1	zakroužkuj

Tabulka č. 8 Množství tématu v učebnici

Z tabulky vyplývá, že počet stran i cvičení se v jednotlivých učebnicích velmi různí. Nejméně stran, na kterých se vyskytuje téma Čas je v učebnici *Éveil à la Nature et à l'Environnement* naopak nejvíce stran nalezneme v učebnici *Zoom* pro 3. ročník.

Počet cvičení se také velmi různí. Ovšem cvičení v učebnicích nejsou stejně rozsáhlá. V některých případech se jedná o cvičení, která žáci vypracovávají skoro celou vyučovací jednotku, jako například v učebnici *Ankers*. Naopak v jiných učebnicích se jedná spíše o dílčí cvičení, která zaberou jen několik minut.

V případě typů cvičení je zajímavé sledovat to, že v nižších ročnících, jako například první ročník, se vyskytuje více cvičení, ve kterých je žakovým úkolem přiřadit, vybarvit, spojit, podtrhnout, atd. Žák ještě není schopen v první třídě obvykle číst, a tak cvičení tomuto musí být přizpůsobena. Naproti tomu v třetím ročníku již převládají cvičení, kdy je žakovým úkolem přečíst článek a zodpovědět otázky, popsat, zjistit, atd. Žák je vyspělejší a zvládá číst delší texty, proto je možné zařadit do učebnic také výklad, více psaní a samostatného rozhodování.

3.1.2.3.2 Obrázky, grafy

Název učebnice	Počet obrázků	Z toho procent kreslených	Z toho procent fotografií	Počet grafů
Já a můj svět 1	35	100%	0%	0
Já a můj svět 2	54	53,7%	46,3%	0
Já a můj svět 3	8	87,5%	12,5%	0
Prvouka pro 1.r. ZŠ	48	60,4%	39,6%	0
Prvouka pro 2.r. ZŠ	47	34%	66%	0
Prvouka pro 3.r. ZŠ	31	48,4%	51,6%	0
Člověk a jeho svět 1	18	100%	0%	0
Člověk a jeho svět 2	9	100%	0%	0
Člověk a jeho svět 3	32	31,3%	68,7%	0
Ankers 1	9	100%	0%	0
Ankers 2	18	0%	100%	0
Ankers 3	12	0%	100%	0
Éveil à la Nature et à l'Environnement (1. r.)	2	100%	0%	0
Astuce 2A+2B (2. r.)	4	100%	0%	0
Zoom (3. r.)	39	10,2%	89,4%	2

Tabulka č. 9 Obrázky, grafy

Tato tabulka ukazuje počet ilustrací, fotografií a grafů. Pouze jedna z pozorovaných 15 učebnic obsahuje grafy. Je to učebnice Zoom pro 3. ročník. V této učebnici jsou již velmi dlouhé texty, hodně pokusů a velké množství grafů. Klade tedy velké nároky na pozornost a dovednosti žáků a velmi náročně připravuje na následující ročník.

Celkový počet obrázků se velmi různí. Samozřejmě se odvíjí také podle počtu stran s tématem Čas. Nejvíce ilustrací a fotografií má učebnice Já a můj svět 2. Nejméně má naopak Éveil à la Nature et à l'Environnement. Průměrný počet obrázků v jedné učebnici je 24,4 obrázku. Toto číslo je velmi vysoké, z čehož vyplývá, že obrazový materiál je pro výuku dětí mladšího školního věku nezbytný.

V 6 učebnicích se vyskytují pouze kreslené obrázky, naopak ve 2 učebnicích nalezneme pouze fotografie.

3.1.2.3.3 Vysvětlení nového učiva

Název učebnice	Zvýraznění pojmů v textu	Přehlednost	Metody
Já a můj svět 1	ne	2	doplňování do cvičení, rozhovory
Já a můj svět 2	ano	3	čtení textu, doplňující otázky
Já a můj svět 3	ano	3	čtení textu, doplňující otázky
Prvouka pro 1.r. ZŠ	ne	2	doplňování do cvičení, rozhovory
Prvouka pro 2.r. ZŠ	ano	3	čtení textu, doplňující otázky
Prvouka pro 3.r. ZŠ	ano	3	čtení textu, doplňující otázky
Člověk a jeho svět 1	ne	3	doplňování do cvičení, rozhovory
Člověk a jeho svět 2	ne	3	doplňování do cvičení, rozhovory
Člověk a jeho svět 3	ano	2	čtení textu, na konci kapitoly otázky

Ankers 1	ne	1	doplňování do cvičení
Ankers 2	ne	2	doplňování do cvičení
Ankers 3	ne	2	doplňování do cvičení, otázky
Éveil à la Nature et à l'Environnement (1. r.)	ne	3	doplňování do cvičení
Astuce 2A+2B (2. r.)	ne	2	čtení textu, rozhovory, zpívej píseň
Zoom (3. r.)	ne	3	čtení textu

Tabulka č. 10 Vysvětlení nového učiva

V této tabulce bylo hodnoceno zvýraznění nových pojmů v textu či cvičeních uvedených v učebnici. Pouze v pěti ze zkoumaných 15 (tedy v jedné třetině) učebnic jsou v textu klíčová slova zdůrazněna. V ostatních nikoli. Obvykle je to díky malému množství textu.

Přehlednost byla dalším kritériem. Ač jsem se snažila o co největší objektivnost, v tomto kritériu se subjektivnost nedala vyloučit. Zvolila jsem hodnocení od 1 do 3, přičemž učebnice ohodnocené 3 vidím jako nejzdařileji propracované z hlediska přehlednosti. Osm učebnic jsem ohodnotila jako výborné a pouze 1 jako ne zrovna vyhovující z hlediska přehlednosti. Je to proto, že v učebnici se na jedné stránce nachází opravdu hodně cvičení i textu. Bohužel úkoly a obrázky na sebe nenavazují. Při pozorování belgické lekce jsem byla svědkem právě práce s touto stranou, a tedy vím, že žáci prvního ročníku se nebyli schopni na této straně zorientovat. Pokud by se na stránce vyskytovaly u každého cvičení nějaké symboly, bylo by pro děti zajisté jednodušší se zorientovat, navíc paní učitelka by mohla třídu lépe navést a říct, u kterého symbolu se právě nacházejí. V této situaci bylo nezbytné obejít třídu a ukázat, kde právě pracují, a i tak byla pro některé žáky látka opravdu obtížná.

Posledním kritériem, které se objevuje v této tabulce, jsou metody vysvětlení nového učiva. V nižších ročnících se vyskytují především cvičení, z kterých žáci mají načerpat potřebné znalosti. Tato cvičení by obvykle měla být doplněna povídáním s učiteli. Ve

třetí třídě se již vyskytují v učebnicích delší texty, jež by měly doplnit výklad učitele. Žáci se z nich také mohou učit doma.

3.1.2.3.4 Rozčlenění učiva dle RVP/ Eindtermen

V rámci učiva by se žák dle RVP měl v oblasti Lidé a čas seznámit s následujícími tématy:

- orientace v čase a časový řád
- současnost a minulost v našem životě
- regionální památky
- báje, mýty a pověsti

Každou zkoumanou učebnici podrobím srovnání její náplně v oblasti Lidé a čas s tématy, která jsou zanesena v RVP.

Já a můj svět 1

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: rok, roční období, měsíce v roce, kalendář třídy, dny v týdnu, určování času, režim dne
- učebnice neobsahuje: čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, letopočet, generace

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: rodinné oslavy
- učebnice neobsahuje: proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

Já a můj svět 2

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: roční období, měsíce v roce, kalendář, části dne, určování času, čas jako fyzikální veličina, režim dne
- učebnice neobsahuje: dějiny jako časový sled událostí, letopočet, generace,

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: státní svátky a významné dny, minulost-přítomnost-budoucnost, průběh lidského života
- učebnice neobsahuje: proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: domov, vlast, rodný kraj
- učebnice neobsahuje: minulost kraje a předků

Já a můj svět 3

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: dějiny jako časový sled událostí, letopočet, generace, roční období, měsíce v roce, kalendář, části dne, určování času, čas jako fyzikální veličina, režim dne

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: státní svátky a významné dny, proměny způsobu života, průběh lidského života
- učebnice neobsahuje: bydlení, předměty denní potřeby

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: domov, vlast, rodný kraj

- učebnice neobsahuje: minulost kraje a předků

V řadě učebnic Já a můj svět pro 1. období vzdělávání je zachyceno hodně témat v oblasti Lidé a čas. Tato řada učebnic však neobsahuje učivo o letopočtech, generacích, bydlení, předmětech denní potřeby, minulosti kraje a předků a žádné učivo z oblasti regionální památky.

Prvouka 1

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu, určování času, režim dne, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí
- učebnice neobsahuje: letopočet, generace

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: předměty denní potřeby
- učebnice neobsahuje: proměny způsobu života, bydlení, průběh lidského života, státní svátky, rodinné oslavy

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

Prvouka 2

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: rok, dějiny jako časový sled událostí, generace
- učebnice neobsahuje: letopočet, roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu, určování času, režim dne, čas jako fyzikální veličina

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: proměny způsobu života, bydlení, průběh lidského života, státní svátky a významné dny

- učebnice neobsahuje: předměty denní potřeby

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: : minulost kraje a předků, domov, rodný kraj, vlast
- učebnice neobsahuje: -

Prvouka 3

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: letopočet, roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu, určování času, dějiny jako časový sled událostí,
- učebnice neobsahuje: režim dne, čas jako fyzikální veličina, generace

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: proměny způsobu života, předměty denní potřeby, bydlení, průběh lidského života
- učebnice neobsahuje: rodinné oslavy, státní svátky

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: lidé a obory zkoumající minulost
- učebnice neobsahuje: péče o památky

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: : minulost kraje a předků, domov, rodný kraj
- učebnice neobsahuje: vlast

Řada učebnic Prvouka 1-3 se velmi dobře shoduje s Rámcovým vzdělávacím programem. Všechna témata mimo péče o památky se v řadě učebnic nachází.

Člověk a jeho svět 1

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: režim dne, určování času, roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu

- učebnice neobsahuje: čas jako fyzikální veličina, generace, letopočet, dějiny jako časový sled událostí

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: státní svátky a významné dny
- učebnice neobsahuje: proměny způsobu života, předměty denní potřeby, bydlení, průběh lidského života

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: vlast, minulost kraje a předků, domov, rodný kraj

Člověk a jeho svět 2

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu, určování času, režim dne
- učebnice neobsahuje: čas jako fyzikální veličina, generace, letopočet, dějiny jako časový sled událostí

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: proměny způsobu života
- učebnice neobsahuje: státní svátky a významné dny, předměty denní potřeby, bydlení, průběh lidského života

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: -
- učebnice neobsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: : minulost kraje a předků
- učebnice neobsahuje: vlast, domov, rodný kraj

Člověk a jeho svět 3

Orientace v čase a časový řád:

- učebnice obsahuje: dějiny jako časový sled událostí, letopočet
- učebnice neobsahuje: režim dne, čas jako fyzikální veličina, generace, roční období, měsíce v roce, kalendář, dny v týdnu, určování času

Současnost a minulost v našem životě:

- učebnice obsahuje: proměny způsobu života
- učebnice neobsahuje: státní svátky a významné dny, předměty denní potřeby, bydlení, průběh lidského života

Regionální památky:

- učebnice obsahuje: péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- učebnice neobsahuje: -

Báje, mýty a pověsti:

- učebnice obsahuje: : minulost kraje a předků, domov, rodný kraj, vlast
- učebnice neobsahuje: -

Řada učebnic Člověk a jeho svět 1-3 naplňují velké množství témat vyskytujících se v RVP. Bohužel téma generace, čas jako fyzikální veličina, bydlení, předměty denní potřeby a průběh lidského života v učebnicích chybí.

Řada učenic Prvouka od nakladatelství Fraus nejlépe splňuje témata zanesená v RVP ZV pro oblast Lidé a čas.

V rámci učiva by se žák dle Eindtermen měl v oblasti Thema - čas seznámit s nesledujícími tématy:

- denní čas
- historický čas
- všeobecné schopnosti – čas

Každou zkoumanou učebnici podrobím srovnání její náplně v oblasti Času s tématy, která jsou zanesena v Eindtermen.

Ankers 1

Denní čas

- obsahuje: určování času
- neobsahuje: odhad času, kalendář, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob

Historický čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: důležité okamžiky v žákově životě, generace, období historie, historický kalendář, historické události

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě

Ankers 2

Denní čas

- obsahuje: určování času
- neobsahuje: odhad času, kalendář, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob

Historický čas

- obsahuje: důležité okamžiky v žákově životě
- neobsahuje: generace, období historie, historický kalendář, historické události

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: znají rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě

Ankers 3

Denní čas

- obsahuje: určování času, kalendář
- neobsahuje: odhad času, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob

Historický čas

- obsahuje: historické události, období historie
- neobsahuje: důležité okamžiky v žákově životě, generace, historický kalendář

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: znají rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě

V řadě učebnic Ankers 1-3 se bohužel nevyskytuje mnoho témat, jež by si žáci měli osvojit. Obsahují pouze 5 témat z 11 zanesených v Eindtermen.

Éveil à la Nature et à l'Environnement

Denní čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: odhad času, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob, určování času, kalendář

Historický čas

- obsahuje: důležité okamžiky v žákově životě
- neobsahuje: generace, historický kalendář, historické události, období historie

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: znají rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě

Tato učebnice obsahuje pouze jednu stranu, která se dotýká tématu čas. Na ní jsou dvě cvičení zabývající se žákovým vývojem od miminka po současnost.

Astuce 2A+2B

Denní čas

- obsahuje: -
- neobsahuje: odhad času, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob, určování času, kalendář

Historický čas

- obsahuje: důležité okamžiky v žákově životě
- neobsahuje: generace, historický kalendář, historické události, období historie

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: -

- neobsahuje: znají rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě

Učebnice Astuce stejně jako předchozí učebnice seznamuje žáky pouze s důležitými okamžiky žákova života.

Zoom

Denní čas

- obsahuje: kalendář
- neobsahuje: odhad času, plán práce, určení časů otevíracích a zavíracích dob, určování času

Historický čas

- obsahuje: historický kalendář, historické události, období historie
- neobsahuje: generace, důležité okamžiky v žákově životě

Všeobecné schopnosti – čas

- obsahuje: znají rozdíl mezi historickou skutečností a skutečností samou o sobě
- neobsahuje: -

Učebnice Zoom, pravděpodobně proto, že je hodně obsáhlá, nejvíce koresponduje s oblastí Čas v Eindtermen.

Z analýzy učebnic vyplývá, že každá učebnice je jiná a klade důraz na něco jiného. Proto by si měl učitel před jejím zvolením uvědomit, jak chce s učebnicí pracovat-zda bude zařazovat spíše skupinovou práci či frontální výuku a jací jsou jeho žáci.

Dle daných kritérií je z českých učebnic nejlepší řada učebnic Prvouka od nakladatelství Fraus z hlediska náplně učiva a řada učebnic Já a můj svět z hlediska systematičnosti a přehlednosti učebnice. Navíc dle slov učitelů jim tyto učebnice vyhovují pro výuku jejich žáků.

Ze zahraničních učebnic, které nejsou moc obsáhlé, je nejvíce vyhovující učebnice Zoom pro 3. ročník, jenž zahrnuje nejvíce témat. Na druhou stranu v této učebnici nenalezneme žádná cvičení, a tak je na učitelích, jak a čím dlouhé texty doplní.

3.1.3 Rozhovory

Rozhovory probíhaly na dvou belgických školách a na třech českých školách.

Průběh rozhovorů v belgických školách

Ve škole v **Keerbergen** ve vlámské části země jsem se dohodla se třemi učiteli. Se dvěma učitelkami, z první a druhé třídy a s učitelem, který učí třetí třídu. Na začátku rozhovoru jsem učitelům nejdříve připomněla téma mé diplomové práce a poté je seznámila s tím, co zahrnuji pod okruh společenskovedního učiva.

S paní učitelkou, která má na starost první třídu, jsem byla dohodnutá na hodinu, kdy mají žáci jinou vyučující a ona měla mít tím pádem čas na rozhovor se mnou. Bohužel zapomněla, že mají ten den sportovní úkoly po celý den. Ovšem na každou aktivitu, která pro danou třídu trvala 50 minut, měli sportovní specializované instruktory, a tak přece jenom mohl být rozhovor realizován. Ačkoli byl asi třikrát přerušen žáky, kteří něco potřebovali, tak vše proběhlo v poklidu. Rozhovor trval přibližně půl hodiny.

S paní učitelkou z 2. třídy, která byla velmi příjemná, jsem se dohodla na realizaci rozhovoru po vyučovací době. Měla na mě dostatek času, a tak vše proběhlo bez problémů.

Pan učitel Tom nejdříve říkal, že na mě nemá moc času, ale v průběhu rozhovoru se rozpovídal a vše proběhlo v pořádku.

Ve škole v **Louvain-la-Neuve** jsem se domluvila se třemi učiteli na rozhovoru. Nejdříve s panem učitelem z druhé třídy, který mě po škole provedl a poté s dvěma učitelkami - z třetí a první třídy. Rozhovory se odehrávaly na konci školního roku, a tak si učitelé na mě těžko hledali čas. Vše ovšem proběhlo v pořádku a já jsem v průběhu čtrnácti dní měla možnost pohovořit si s třemi učiteli.

Pan učitel Sébastian ze třetí třídy byl velmi vstřícný a snažil se na otázky odpovídat pečlivě a s rozvahou. Na začátku rozhovoru podotkl, že učí teprve tři roky, a tak ještě nemá úplný přehled.

Rozhovory byly uskutečněny s učiteli, jež mají od 3 do 27 let praxe.

Průběh rozhovorů v českých školách

V českém prostředí pro mě bylo jednodušší se dohodnout na rozhovorech s učiteli, ovšem na druhou stranu učitelé byli více zaneprázdnění (možná i vzhledem k blížícímu se pololetí) než učitelé v Belgii, a tak jsem musela dlouho čekat, než jsme našli společný termín, kdy by bylo možné rozhovor uskutečnit.

Tři rozhovory proběhly v Masarykově základní škole Praha 9 - Újezd nad Lesy. Škola se nachází v okrajové části Prahy. Budova je nově zrekonstruovaná a je oddělen první stupeň od druhého. Prostor pro výuku je velmi klidné a přátelské. Toto bylo velmi patrné i při rozhovorech s učiteli. Učitelé byli velmi milí a sami se nabízeli, že rádi odpoví na mé otázky. Zbylé rozhovory proběhly ve škole ZŠ Hostivice a v ZŠ Veltrusy.

Oslovení učitelé mají od 1 do 48 let praxe v oboru.

Následující stránky jsou věnovány rozebrání jednotlivých otázek rozhovoru. Vše je doplněno o zajímavé názory učitelů.

Jaký je podle Vás vztah žáků k hodinám Prvouky/Thema a z čeho tak usuzujete?

Všichni oslovení učitelé se domnívají, že jejich žáci mají kladný vztah k hodinám Prvouky či Thema. Především pro to, že náplň hodin vychází z jejich okolí.

„Například téma rozvedení rodiče.“

„Jedno dítě od nás ze třídy je z dětského domova.“

„Vyskytuje se tam mnoho podnětných otázek a věcí, které si žáci mohou osahat.“

Jaký je Váš vztah ke společenskovednímu učivu?

Dotazovaní učitelé mají kladný vztah ke společenskovednímu učivu. Někteří z nich preferují spíše přírodovědnou část Prvouky či Thema, ale domnívají se, že i společenskovední znalosti jsou třeba.

„Mám to rád, protože mě to spojuje s dětmi.“

„Nejraději mám, když se žáky narazím na opravdu něco důležitého pro jejich život. Také v rodině jsou společenskovední otázky často zanedbávány, a tak mám s dětmi co dohánět.“

„Snažím se žákům předávat informace pomocí vlastní zkušenosti. Děti toho hodně znají z domova, a tak je zajímavé porovnávat to, kdo co zná a může ostatní spolužáky a někdy i mě naučit.“

Co je podle vás důležité naučit ze společenskovedního učiva na 1. stupni?

Učitelé nejvíce jmenovali témata jako rodina, zdraví, jak se chovat, komunikace s ostatními, čas, svátky, hygiena.

Jedna z učitelek se rozhovořila a říká: „...důležité je naučit žáky pochopit, že nejsou na světě sami, že je obklopuje spousta krásného a vážít si sám sebe a ostatních. Dále také to, aby žáci měli všeobecný přehled a uvědomovali si, že všechno souvisí se vším.“

Když si připravujete hodinu, jak hodně se držíte cílů zanesených v RVP/Eindtermen, jak hodně můžete použít sám/sama něco ze sebe?

Skoro všichni učitelé vypověděli, že musí na konci splnit cíle, ale převážně učitelé s vyšším počtem let už se cíli moc nezabývají, zatímco začínající učitelé více nahlíží do Národních programů, aby si byli jisti, že vše splní. Učitelé také hodně improvizují a čekají, co přinese hodina. Například paní učitelka s praxí přes 40 let uvádí, že ráda dělá „povídací“ hodiny, kdy sedí s dětmi v kroužku či v lavicích a ubírají se v rozhovoru nějakým směrem, je to zajímavé i pro ni, každá hodina je jiná a nápady vycházejí přímo z ní.

Kontroluje někdo pracovní sešity, které si připravujete? Tato otázka byla položena pouze učitelům ze školy v Keerberghenu.

Učitelé se shodli, že tyto pracovní sešity jsou kontrolovány ostatními učiteli tak, aby byla zajištěna návaznost na ostatní ročníky a občas i ředitelem. Tento fakt byl také potvrzen paní Cynthií Camps, koordinátorkou vyučujících. Paní učitelka Katherine také podotkla, že je ráda, že tomu tak je, jelikož jí někdo řekne názor na její práci, a tak se pracovní sešity mohou vylepšit.

Jak si připravujete hodinu, jak pracujete s cíli?

Jedenáct z dotázaných učitelů uvádí, že si na začátku hodiny stanoví cíl, který se poté snaží naplnit. Používá k tomu cvičení z učebnic, diskuzi, ... Hodně také přidávají sami ze sebe a mnohé také vyplyne během diskuze v hodinách. Pouze jedna paní učitelka si na začátku hodiny nestanoví žádný cíl a hodinu si plánuje pouze s ohledem na učebnici. Paní učitelka, která je v praxi pouze jeden rok, vypověděla, že jelikož je v začátcích své praxe, tak si stanovuje cíle také s ohledem na roční plán.

Jakou učebnici používáte? Jak dlouho?

Belgičtí učitelé ze školy v Keerberghenu používají řadu učebnic Ankers. Tyto učebnice používají teprve prvním rokem. Předtím neměli žádné učebnice na předmět Thema. Ve škole ve městě Louvain-la-Neuve používají učebnice Éveil à la Nature et à l'Environnement, Astuce a Zoom. Učebnici Zoom používají druhým rokem, ale nepracují z ní mnoho. Ostatní jmenované mají prvním rokem.

V českém prostředí z dotázaných šesti učitelů využívají všichni učebnice Já a můj svět od nakladatelství Nová škola. Čtyři učitelé pracují s touto učebnicí od počátku své praxe, dvě učitelky používali i jiné učebnice. S touto řadou pracují třetí školní rok.

Proč jste si ji vybral/a? Proč se vám líbí a proč ne?

V Belgii si učitelé mohou učebnice vybrat samostatně, většinou po konzultaci s vedením školy. Dotazovaní učitelé ze školy v Keerberghenu si je vybrali společným hlasováním. Zdála se jim z nabízených možností nejlepší. Ale při používání se ukázalo,

že pro všechny ročníky tato řada není vhodná, a tak na příští rok budou vybírat znovu jinou učebnici.

Učitelé v základní škole v Louvain-la-Neuve si učebnice mohli vybrat. Ovšem podotkli, že si vybírali tu podle nich nejlepší z nabídky a stejně již při výběru věděli, že není pro žáky moc vhodná a tím pádem ji budou muset hodně suplovat jinými materiály a svým výkladem.

Čeští učitelé uvedli, že si bohužel učebnici vybrat nemohli. Byla jim přidělena vedením školy a je využívána ve všech třídách. Na druhou stranu se jim učebnice vesměs líbí a rádi s ní pracují.

Pracoval/a jste někdy s jinou učebnicí?

Pouze jeden z belgických učitelů pracoval s jinou učebnicí. Avšak ač se mu učebnice Ankers moc nelíbí, tak předešlá učebnice mu vyhovovala ještě méně. Pan učitel vypověděl, že obsahovala pouze dlouhé texty a jinak nic jiného. Z jeho hlediska to bylo pro žáky mladšího školního věku nepřiměřené.

Dva čeští kantoři pracovali ve své praxi s jinými učebnicemi. Jedna paní učitelka využívala učebnice od nakladatelství Prodos a při rozhovoru dodala, že jí učebnice Já a můj svět více vyhovuje a učí podle ní raději. Druhá paní učitelka uvedla, že používala během své praxe mnoho učebnic a už ani neví, jak se jmenovaly. Učebnice Já a můj svět se jí líbí, ale stejně již hodně vychází ze zkušenosti, a tak více pracuje bez použití učebnice.

Jak byste ohodnotil/a nynější učebnici? Z hlediska nových témat, kvality a kvantity textu, obrázků,...

Hodnocení učitelů se velmi lišilo.

Učebnice Ankers 1 byla hodnocena spíše negativně. Paní učitelka řekla, že je tam velmi málo látky a učebnice je nepřiměřeně těžká. Na druhou stranu obrázky jsou dobré a barevné, což přitáhne jejich pozornost. Kvantitativně tedy nevyhovuje.

S učebnicí Ankers 2 je paní učitelka velmi spokojená. Vypověděla, že je tam od každého něco a v rámci kvality a kvantity textu přiměřená. Někdy trochu lehká. Obrázky jsou pěkně barevné a to se dětem líbí. Obsahuje také fotografie.

Učebnici Ankers 3 by pan učitel ohodnotil na 8 bodů z 10. Dále vypověděl, že informace jsou pro žáky přiměřeně formulovány a kniha je přiměřeně barevná.

Pan učitel, který vyučuje podle učebnice Zoom ve 3. ročníku, ji hodnotí spíše kladně. Je tam velké množství textu, avšak text je kvalitní a odpovídá věku. Je tam také velké množství obrázků a ukázek.

Učebnice Astuce je hodnocena kladně. Je tam hodně článků, které děti zajímají. Obsahuje hodně pokusů a projektů, je také barevná a to se dětem líbí.

Učebnici Éveil à la Nature et à l'Environnement popisuje pan učitel jako málo obsáhlou, pro žáky druhé třídy i celkem lehkou. Témata jsou tam pouze na jednu stránku a je tam málo cvičení. Kvantita textu také není dostačující a obrázky nejsou barevné.

Učebnice Já a můj svět nakladatelství Nová škola Brno je dotázanými učiteli hodnocena pozitivně. Myslí si, že pro první třídu je vyhovující a rádi s ní pracují. I přesto tři učitelé uvedli, že by raději pracovali s učebnicemi Prvouka od nakladatelství Fraus, avšak na tyto učebnice nemá jejich škola dostatek financí.

Stalo se někdy, že byste narazil/a na téma, které nebylo vysvětleno, a myslíte si, že by tam mělo být?

U této otázky se mnozí učitelé zamysleli. Všichni nakonec odpověděli, že se to občas stává a někteří dokonce uvedli příklad. Jsou to především: „šikana, drogy, kouření, alkohol, mezilidské vztahy, informace o okolí města, školy, historie města, kraje, role v rodině“

Stalo se Vám někdy, že byste od žáků slyšel/a otázku, na kterou by nebyla v učebnici odpověď?

Některým učitelům se to občas stalo.

„V nedávné době byl výbuch sopky na Islandu. Žáci chtěli znát odpovědi na to, proč se to stalo, co se stalo tamějšími lidem a jak to bude dál. Také jsme se pobavili o tom, že

v Belgii takové nebezpečí nehrozí, ale mohou nastat jiná. Zabralo to víc času, ale žáky to zajímalo a bylo to pro ně přínosné.“

Máte ještě nějakou připomínku, o které si myslíte, že by byla k tomu tématu přínosná?

Někteří z učitelů rádi dodali cenné informace, co k tomuto tématu patří.

„Tento rok učebnici nepoužívám tak moc, příští rok se s ní snad lépe sžiji. Byla bych moc ráda, kdyby existovala taková učebnice, která by přesně pokryla všechny cíle zanesené v Eindtermen. To by mi ušetřilo spoustu práce.“

„Na závěr ještě můj názor: Učebnice je dobrá, kdy jde na tělo dětem, jinak je těžké s ní pracovat.“

„Úroveň výuky hodně záleží na všeobecném přehledu učitele, na jeho zájmech, zálibách a zkušenostech z osobního života. Je škoda, že z učebních plánů vymizela možnost, kde by si děti samy některé věci mohly osahat, prozkoumat, např. něco zasadit, vypěstovat, v přírodě prozkoumat, dělat pokusy...obvykle na to není prostor ani pomůcky.“

„Myslím si, že i bez učebnice se dá udělat kvalitní hodina. Záleží na tématu, vaší praxi a žácích. Na druhou stranu, v začátcích mé praxe bych byla za učebnici vděčná.“

Z rozhovorů vyplývá, že oslovení učitelé i jejich žáci mají kladný vztah ke společenskovědnímu učivu. Nejhlavnějším důvodem proč tomu tak je, je především propojenost společenskovědních témat s životem žáků i učitelů. Dotázaní čeští učitelé jsou veskrze spokojeni s učebnicemi, jež používají a domnívají se, že nabízí dobrý zdroj informací pro jejich žáky. Někdy se samozřejmě naskytnou témata, která v učebnicích nejsou zanesena a vyplývají především z konkrétního zájmu žáků, a proto by učitel měl mít velký všeobecný přehled, aby žákům s pomocí použití doplňkových zdrojů vysvětlil vše, co je zajímavá.

3.1.4 Pozorování

V rámci pozorování uvádím popis tří lekcí společenských věd v Belgii a tří lekcí prvouky v České republice. Tyto hodiny byly náhodně vybrány. Se souhlasem učitelů jsem si zaznamenávala průběh hodin, abych vše mohla posléze co nejlépe popsat. V Belgii se ve sledovaných hodinách zabývali dvakrát tématem čas a tématem bydlení. V České republice to bylo téma zboží a dvakrát téma zdraví a s ním spojená hygiena.

Popis tří lekcí v Belgii, ve kterých se pracovalo s učebnicemi:

Hodina v 1. ročníku:

Paní učitelka: Katherine

Počet žáků ve třídě: 15 (z toho 2 nemocní)

Probírané téma: Čas

Cíl hodiny: Žák si osvojí termíny ráno, poledne, odpoledne, večer, noc

Délka vyučovací jednotky: 30min+45min

Učebnice: Ankers pro 1. ročník, pracovní sešit na téma Čas

Hodina byla rozdělena na dvě části. V první z nich pracovali s vyrobeným pracovním sešitem. Tato část hodiny trvala 30min. Začali pracovat na stránce č. 18 (viz příloha č. 3). Jejich úkolem bylo zjistit, v kolik hodin jsou jaká zvířata krmena. Nejprve byla vyvolána žákyně, které nedělalo zodpovězení otázky žádné problémy. Poté žák, který nevěděl, u kterého zvířete se právě nachází. Paní učitelka tedy vyvolala někoho jiného. Při další otázce vyvolala stejného žáka, ten ovšem opět nevěděl, kde jsou. Avšak paní učitelka mu to neukázala, ale raději vyvolala někoho jiného tak, aby hodina plynula. Zbytek cvičení již proběhl bez problémů.

Poté následovalo cvičení na straně 19. (viz příloha č. 4). Začali se cvičením 2. Jejich úkolem bylo zjistit, v kolik vyjíždí tramvaj. Paní učitelka mi řekla, že většinou žáci pracují samostatně a po vyplnění cvičení si vše jen společně zkontrolují, ale tato cvičení jsou na tuto třídu trochu složitější, a tak pracovali společně. Bylo vidět, že jelikož se jednalo o novou látku, tak doplňování některým žákům dělalo problémy. V dalších hodinách dle slov paní učitelky budou mít ještě možnost, aby si to procvičili.

U cvičení č. 3 na stejné stránce pracovali žáci samostatně, i když bylo vidět, že ti, kterým nedělala práce problémy, měli cvičení hned hotové, ale ti, kteří se v problému ještě neorientovali, vše jen spíše opsali.

Poté následovala klidnější část hodiny. Úkolem žáků bylo nakreslit hodiny na stránku 21. Na kreslení měli 5 minut a po jeho dokončení každý žák řekl, kolik hodin na svých hodinách udělal. Což bylo moc dobré, jelikož každý žák si mohl vybrat ten čas, který umí přečíst, a tak každý uspěl. Nakonec si ještě vybarvili hodiny na straně 23 (viz příloha č. 5). Ačkoliv to byla nová látka, tak kromě chlapce, který opakovaně nedával pozor, všichni odpověděli správně. Je také možné, že paní učitelka vyvolávala nadanější žáky, to ovšem nemohu z jedné hodiny posoudit. Vzhledem k tomu, že si pracovní sešity vyrábějí sami, nemají skoro žádné doplňující otázky.

Tato část hodiny trvala přibližně 30 min. V dalších pěti minutách měli žáci možnost odpočinout si při kratičké přestávce.

Ve druhé části hodiny pracovali s učebnicí Ankers. Celých 45min vyplňovali jednu stránku (viz příloha č. 6). Paní učitelka mě před touto částí upozornila, že tyto úkoly jsou pro děti velmi těžké, a tak budou pracovat společně. V průběhu hodiny jsem zjistila, že tomu tak opravdu je. Myslím si, že úkoly byly nadstandardně těžké. V prvním úkolu se mělo doplnit, kolik hodin trvá den. Paní učitelka se jim snažila napovědět tím, že 12 hodin spí a 12 hodin jsou vzhůru. Což děti ještě více zmátlo, protože se ukázalo, že 12 a 12 neumí ještě sečíst. Paní učitelka tedy zvolila metodu postupného přičítání. Ke 12 hodinám, které žáci na ciferníku vidí, postupně po jedné přičítala tak, že došla k 24. Zbytek hodiny byl již jeden velký zmatek špatných odpovědí. Kdy správnou odpověď nakonec řekla paní učitelka sama. Velmi těžký mi také přijde úkol skrývající se pod druhou šipkou. V něm žáci měli k částem dne přiřadit pomocí vybarvení ciferníků ty hodiny, které část dne obsahuje. I pro dospělého by mi tento úkol přišel dost těžký, protože říct, kdy přesně končí např. odpoledne a začíná večer, je dost nepřesné a každý to může vnímat jinak. Navíc žáci nebyli na tento úkol dost dobře vybaveni pastelkami. Hodina se mi zdála velmi přerušovaná ořezáváním pastelek. U koše byl po celou dobu minimálně jeden žák. A tak ve třídě vznikl hluk a žáci se nemohli dostatečně soustředit.

Ačkoli paní učitelka měla ve třídě pouze 13 dětí, byla zcela zaměstnaná. Jeden chlapec Ir, sice již mluví plynule Holandsky, ale některým méně používaným slovům, jako například „ciferník“, ještě nerozumí, a tak mu je paní učitelka musí vysvětlovat.

Dvě děti ve třídě jsou barvoslepé, a tak pro ně práce byla ještě složitější a tím pádem i pro učitelku, která jim při druhém úkolu musela vyndávat pastelky a i tak v tom měli velké nejasnosti. Příště bych těmto dvěma dětem dala jinou práci. Například pracovní list, kde by kroužkovali hodiny nebo bych zaměnila barvy za symboly, například trojúhelníček, kroužek. Ke konci hodiny klesala velmi pozornost dětí. Myslím si, že hodina byla nepřiměřeně dlouhá. Jednou stranou v učebnici Ankers se zabývali 45 minut a děti nebyly již po nějakých 20 minutách schopni se koncentrovat na tak obtížnou látku. Myslím, že paní učitelka měla hodinu přerušit a vrátit se k rozpracované stránce později, až bude látka více procvičena. Domnívám se, že cíl hodiny nebyl naplněn.

Hodina ve 2. ročníku:

Paní učitelka: Ann-Sofie

Počet žáků ve třídě: 17

Probírané téma: Čas

Cíl hodiny: Žák se seznámí s kalendářem.

Délka vyučovací jednotky: 25 min.

Učebnice: Ankers pro 2. ročník, pracovní sešit na téma Čas

Tato vyučovací hodina probíhala bezprostředně po polední přestávce, žáci byli roztěkaní a na začátku hodiny nesoustředění. Jelikož paní učitelka začala hodinu opakováním, žáci měli čas se po obědě a pobytu na školních pozemcích opět soustředit na vyučování. Tématem hodiny byl shodou okolností stejně jako v první třídě čas.

Na začátku hodiny paní učitelka uvedla, že se budou zabývat tématem čas, také opakovat a procvičí si práci s kalendářem, nakonec je čeká Minutová hra, bylo vidět, že žáci ji již znají. Tímto uvedla žáky do tématu a mohli začít pracovat.

V první části hodiny pracovali s vytvořeným pracovním sešitem. Převáděli čas z hodin na minuty a opačně. Poté zkoušeli převádět i z jiných časových jednotek. Pracovali

samostatně, cvičení po cvičení. Po každém dokončeném cvičení kontrolovali správnost svých odpovědí společně. Jelikož se jednalo o opakování, tato látka nedělala žákům potíže, a tak nedocházelo k chybným odpovědím.

Ve druhé části této krátké lekce žáci pracovali s kalendářem, který byl nakopírován v jejich pracovních sešitech. Děti pracovaly ve dvojicích. Žáci se s kalendářem teprve seznamovali, a tak je paní učitelka nechala, aby v něm hledali své narozeniny a svátky. Co jaká dvojice chtěla. Prostředí ve třídě bylo hlučnější, ale bylo opravdu vidět, že je práce zaujala. Poté vznesla otázku, kolikátého je, jaký bude další den, jaký den byl včera. Některým žákům nedělalo problém odpovědět, některým ano. Paní učitelka ale tímto pouze zjišťovala, což mi řekla až po hodině, jak na tom žáci jsou se znalostmi. Z tohoto vyplývala její příprava na další hodinu, kdy se budou práci s kalendářem věnovat více do hloubky.

Před závěrečnou hrou se ještě přesunuli chvíli do učebnice Ankers, kde na straně 31 (viz příloha č. 7) a 32 (viz příloha č. 8) vyplnili cvičení 3, které se zabývalo okrajově kalendářem. A to především ročním obdobím. Toto cvičení žákům nedělalo žádné problémy. Paní učitelka vyvolala postupně čtyři žáky a ti doplnili správně odpovědi. Možná by toto lehčí cvičení šlo využít k zahájení konverzace o tématu roční období a dalo by se jistě doplnit zážitky a postřehy dětí. Takhle bylo velmi rychle vyplněné a dle mého názoru nemělo žádný dopad.

Na závěr hodiny se žáci dočkali zmíněné Minutové hry. Snažili se odhadnout minutu. Hlavu si položili na lavici a zavřeli oči, aby neviděli na hodiny, které visí na stěně ve třídě. Poté paní učitelka odstartovala čas měření. Pokud si žáci mysleli, že již minuta uběhla, posadili se. Učitelka poté vyhodnotila, kdo byl v odhadu nejlepší. Bylo vidět, že děti již tuto hru hrály, a tak alespoň nějakou představu o časové jednotce mají. Jejich odhad se pohyboval tak od 50 vteřin do 80 vteřin. Bylo by jistě zajímavé srovnat jejich odhad při prvním pokusu a v dalších pokusech. K tomu jsem ale bohužel neměla příležitost.

Hodina ve 3. ročníku:

Pan učitel: Tom

Počet žáků ve třídě: 18

Probírané téma: Bydlení

Cíl hodiny: Žák si osvojí konkrétní typy obydlí určené pro každou kulturu.

Délka vyučovací jednotky: 50 min.

Učebnice: pracovní sešit na téma Bydlení

V této třídě mají žáci a učitel možnost využívat interaktivní tabuli. V této lekci byla také použita. Na začátku hodiny byl ve třídě velký hluk. Tato hodina začínala také po polední přestávce, a tak žáci byli nesoustředění. Nemohli najít pracovní sešity. Po přibližně pěti minutách každý žák s pomocí učitele našel svůj pracovní sešit a hodina mohla konečně začít. Nejdříve učitel žákům přiblížil téma pomocí prezentace připravené předem a promítané na interaktivní tabuli. Tématem hodiny mělo být bydlení. Z této prezentace bylo patrné, že pro každou kulturu je typický jiný druh obydlí. Následovala diskuze o tom, jak to každé dítě vnímá a co by se mu líbilo. Padaly argumenty, že v iglu je zima, takže to by nechtěli, nakonec se shodli, že nejzajímavější je tee-pee, ve kterém bydlí indiáni.

Ve druhé části hodiny se začali zabývat tím, jak se staví dům. Podívali se na film o stavbě domu. V tomto filmu bylo patrné, že jsou nejdříve potřeba plány, které dělá architekt, poté se teprve může začít stavět. Také si povídali o tom, co všechno je potřeba na domě udělat- rozvody elektřiny, vody,.. atd. Ač se pan učitel na toto téma dle mého názoru připravoval, bylo vidět, že mu některé poznatky chybí a myslím si, že mohl téma přiblížit dětem podrobněji. Jelikož žáci byli již ve třetí třídě, mohli mluvit také o tom, že ne každý dům se dá postavit, protože musí být zkolaudován a o dalších problémech staveb. Nebo také o tom, že v dnešní době se staví dřevostavby či pasivní domy. Nemyslím, že by měl zacházet do detailů, ale mohlo by být pro žáky zajímavé zjistit, že se nestaví pouze z cihel, ale také z panelů, či dřeva.

Na konci hodiny žáci pracovali s připraveným pracovním listem, ve kterém zaškrtovali, jaké informace se mohou dozvědět z plánů a jaké z modelů domů. Toto cvičení bylo celkem zmatené, a jelikož pan učitel neměl pro mě navíc pracovní sešit, do kterého bych se mohla v průběhu dívat, cvičení jsem úplně z odpovědí žáků nepochopila.

Myslím si, že oni byli dle nepřesných odpovědí také zmatení. Vzhledem k tomu, že z dobře udělaných plánů se dá vyčíst kromě barvy všechno, tak mi cvičení nepřípadalo pro žáky vhodné. Přestože je v Belgii nutné mít při stavbě domu udělané jak plány, tak i model budoucí stavby, tak bych toto cvičení vynechala a zařadila pouze práci s plány. Spíše bych žákům ukázala, jak mohou z plánu vyčíst určité údaje. Jako velikosti pokojů, dispoziční řešení místností, atd. V České republice bych model pouze ukázala, jelikož při realizaci stavby, se kterou se žáci ve svém životě pravděpodobně někdy setkají, model není povinný. Toto téma by se dalo velice dobře využít ve výtvarné výchově, pokud by si každý žák, nebo by šlo pracovat ve dvojicích či skupinkách, vytvořil model domu, který se mu líbí. Myslím si, že to by žáky bavilo a více by pronikli do tématu.

Popis tří lekcí v ČR, ve kterých se pracovalo s učebnicemi:

Hodina v 1. ročníku:

Paní učitelka: Marie

Počet žáků ve třídě: 17 (z toho 1 těsně před hodinou odešel kvůli nemoci)

Probírané téma: Zdraví

Cíl hodiny: Žák se naučí, co mají dělat proto, aby byli zdraví. Co je škodlivé a co je zdravé.

Délka vyučovací jednotky: 45min (5 minut na začátku hodiny paní učitelka nebyla ve třídě, jelikož zařizovala odchod nemocného žáka domů, hodina tedy trvala pouze 40 minut)

Učebnice: Já a můj svět 1 (nakladatelství Nová škola)

Paní učitelka mě před hodinou upozornila, že tuto látku probírá především diskuzí mezi žáky, a tak převážnou většinu hodiny si budou pouze povídat. Až v závěru udělají jednu stránku z učebnice. Nejdříve děti upozornila, aby vše zavřely a dávaly pozor. Paní učitelka řekla, že si budou povídat o sobě. A dodala, kdo si myslí, že jsou? Děti odpověděli, že lidé. Paní učitelka se vhodně zeptala žáka, zda je také „lidé“, on chvíli přemýšlel a poté odpověděl, že je člověk. Tím si velmi pěkně ukázali, jak se tvoří množné číslo od nepravidelného podstatného jména člověk. Dále se zabývali tím, jak se liší člověk od zvířete. Děti přicházely s nápady jako, že lidé nemají zobák, drápy, srst,

žábry, 4 nohy, atd. Na to navázali tím, že člověk chodí po 2 nohách. Paní učitelka jim jednoduchým způsobem vysvětlila, že to je umožněno díky prohnutí páteře. Děti si ve dvojicích na těle spolužáka nahmataly páteř. Poté se snažili poznat části těla. Paní učitelka si vybrala jednu žákyni a na té ukazovala trup, ruce, bradu,...

V druhé části hodiny se zaměřili spíše na oblast nemocí. Paní učitelka se zeptala, zda děti ví, proč odešel jejich spolužák Radek domů. Tato situace, ač nemilá, byla velmi dobrým demonstrujícím příkladem toho, jaké nemoci jsou, co se musí dělat, pokud je člověk nemocný a jak nemocem předcházet. Povídali si o tom, jaké nemoci žáci znají. Co jsou to bakterie? Jestli je vidíme okem? A když je nevidíme, jestli tam opravdu jsou? Kdy bychom si měli mýt ruce. Co bychom měli jíst, abychom byli zdraví? A co to jsou vlastně ty vitamíny? Diskuze byla velmi bohatá, žáci se snažili uplatnit své vědomosti a již prodělané nemoci.

V posledních pěti minutách se podívali na stránku č. 41 z učebnice (viz příloha č. 9). Doplňovali chybějící písmenka do slov a poté vybarvili, co je zdravé jíst k snídani a co k obědu. Vybarvit to, co je zdravé jíst k večeři, dostali za domácí úkol. V příští hodině budou v tématu pokračovat. Začnou doděláním stránky v učebnici- cvičení u znaku domečku a poté se budou věnovat správnému stolování.

Rozhovor s dětmi byl velmi pěkně a zkušeně vedený, všichni žáci přemýšleli a chtěli se podělit o své zážitky. Paní učitelka také upozornila na to, že některé nemoci může diagnostikovat pouze lékař, ale obyčejnou rýmu a nachlazení pozná každý z nás. Toto téma je velmi spjaté s životem malých dětí. Například holčička, která prakticky celé povídání smrkala, by zítra měla zůstat doma, jelikož šíří bacily a my bychom mohli být také nemocní. Jediné, co bych doplnila je jíst kromě zeleniny, ovoce a mléčných výrobků také luštěniny, které jsou pro zdraví užitečné.

Domnívám se, že cíl hodiny byl dosažen.

Hodina v 1. ročníku:

Paní učitelka: Eliška

Počet žáků ve třídě: 19 (z toho 2 nemocní)

Probírané téma: Zdraví -hygiena

Cíl hodiny: Žák si osvojí pojem hygiena, uvědomí si, jak by měla probíhat správná péče o jeho tělo.

Délka vyučovací jednotky: 45min

Učebnice: Já a můj svět 1 (nakladatelství Nová škola)

Paní učitelka Eliška učí v moc pěkné velké třídě. Proto není divu, že s žáky o předmětu Člověk a jeho svět často sedí v kruhu, který dle jejích slov jí plně vyhovuje. Vidí na všechny žáky, tak má přehled, pokud někdo nedává pozor a nesoustředí se. Hodina ovšem začala v lavicích. Žáci pracovali s učebnicí, konkrétně se stranou 40 (viz příloha č. 10). Nejprve zkontrolovali úkol na předcházející stránce a pak se už vrhli naplno do práce. Tato strana v učebnici je nazvaná Péče o tělo. Žáci měli popsat podle obrázků, jak se připravuje Ája do školy a který předmět používá k ranní hygieně. Poté měli vyprávět o sobě. Paní učitelka ráda zařazuje práci ve dvojicích, a tak si žáci o své přípravě do školy napřed vyprávěli se spolužákem. Paní učitelka žáky obcházela a poté se zeptala, kdo by chtěl říct nahlas, co mu spolužák řekl. Povídali si také o tom, že každý vstává jindy a i jeho zvyky po ránu můžou být jiné, avšak některé věci musí udělat každý.

V další části hodiny se žáci přesunuli do již zmíněného kruhu. Paní učitelka ukazovala karty s hygienickými potřebami a žáci říkali, jak se využívají, na co jsou dobré a co by se stalo, kdybychom je neměli.

Na poslední část hodiny se přesunuli opět do lavic a společně dodělali druhý úkol ze strany 40. Přiřazovali vhodné hygienické potřeby k zanedbaným částem těla. V posledních pěti minutách si na půlku papíru formátu A4 nakreslili skřítku Čistotu a na druhou půlku skřítku Špindíru. Jelikož to žáci nestihli a rádi by si výkres dokončili, tak jim paní učitelka slíbila, že ho mohou dodělat v následující hodině výtvarné výchovy.

Myslím si, že propojení s výtvarnou výchovou je v tomto případě moc hezký nápad. Skřítky by bylo možné namalovat také vodovými barvami.

Hodina ve 3. ročníku:

Paní učitelka: Hana

Počet žáků ve třídě: 19

Probírané téma: Zboží

Cíl hodiny: Žák se seznámí s pojmem zboží a s jeho hodnotou.

Délka vyučovací jednotky: 45min

Učebnice: Já a můj svět 3 (nakladatelství Nová škola)

Hodina začala bez použití učebnice. Paní učitelka se zeptala žáků, zda vědí, co to znamená zboží. Žáci odpovídali, že jsou to nějaké věci, které si kupujeme. Po těchto odpovědích se jim dostalo ujištění, že po dnešní hodině už budou jistě vědět, co se pod tímto výrazem skrývá. Žáci si na pokyn paní učitelky otevřeli učebnice na straně 26 (viz příloha č. 11). Paní učitelka řekla, že tam mají obrázky a zeptala se žáků, co na obrázcích vidí. Do kterých obchodů tyto věci patří a jaké jiné věci bychom si tam mohli koupit a jakou mají přibližnou cenu. U ceny zůstali delší dobu. Děti měly k tomuto tématu co říct. Orientovaly se v hodnotě určitého zboží. Také si vysvětlili, že každé zboží je jinak kvalitní, ale také to, že pokud je jedno zboží dražší než druhé stejného typu, nezaručuje to, že bude kvalitnější. Žáci si samostatně přečetli textík o tom, kde se zboží kupuje a čím se za něj platí. Poté jeden z žáků shrnul, co je v textu napsáno a odpověděli na otázky 3 a 4 ze spodní části stránky. Ve zbývajícím čase hodiny se rozdělili do dvojic a zahráli si na prodavače a nakupujícího. Úkolem nakupujícího bylo vybrat si zboží a úkolem prodavačem být ochotný a správně spočítat cenu nákupu. Dvojice dobrovolníků tuto scénku zahrála před třídou. Úkolem třídy bylo zjistit, zda prodavač byl ochotný a jestli scénka byla zahrána věrohodně. Nakonec hodiny paní učitelka shrnula se žáky, co je to zboží a jak ho můžeme získat.

Velmi se mi líbilo propojení s matematikou. Jelikož nakupující si obvykle „vybral“ hodně zboží, prodavač musel vše sečíst. Toto téma mi přišlo nejen velmi hezky propojitelné s matematickými slovními úlohami, ale také s cizím jazykem. Žáci mohou na toto téma navázat v hodinách například anglického jazyka a zahrát si tuto scénku i v angličtině.

Domnívám se, že všechny hodiny byly velmi dobře připravené a obvykle i provedené. Samozřejmě bylo vidět, že ne vždy se učitelům povedlo vše, co si předsevzali, ale velmi se snažili. Žáky tyto hodiny bavili a tím pádem se více soustředili.

3.1.5 Vyhodnocení získaných poznatků z empirické části

V této kapitole se pokusím o vyhodnocení získaných poznatků vzhledem k výzkumným otázkám.

První výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaký je vztah dotázaných učitelů ke společenskovednímu učivu. Z rozhovoru vyplývá, že jejich vztah je velmi pozitivní, jelikož mohou do hodin vnést něco ze sebe a předat tak žákům své vědomosti. Jeden z učitelů vypověděl, že má tento předmět rád, jelikož ho spojuje s dětmi. Velmi zajímavou odpovědí bylo: „Nejraději mám, když se žáky narazím na opravdu něco důležitého pro jejich život. Také v rodině jsou společenskovední otázky často zanedbávány, a tak máme se žáky co dohánět.“ Velmi zkušená paní učitelka k této otázce také dodala, že se snaží předat žákům své vlastní zkušenosti.

Druhou výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaký je, dle dotázaných učitelů, vztah jejich žáků ke společenskovednímu učivu. Tato odpověď vyplývá z rozhovorů. Dotázaní učitelé uvádí, že jejich žáci mají převážně pozitivní vztah ke společenskovednímu učivu, jelikož náplň hodin vychází z jejich okolí a ve společenskovedních hodinách se vyskytuje plno věcí, které se jich bezprostředně dotýkají a mohou si je „osahat“. Oslovení učitelé uvádí, že děti mají zájem o témata jako například rozvedení rodiče. Jedna z paní učitelek k této otázce dodala: „Jeden náš žák je z dětského domova, a tak s dětmi o tomto musím mluvit.“

Dalším z výzkumných cílů bylo zjistit, jaká další témata by dotázaní učitelé uvítali v učebnicích společenských věd. Učitelé vypověděli, že jsou to především aktuální témata. Paní učitelka s méně lety praxe uvedla: „Již za svoji krátkou praxi jsem zjistila, že i velmi malé děti zajímají témata jako drogy, kouření a alkohol.“ Další z paní učitelek k tomuto výčtu přidala ještě téma šikany, které je dle ní velmi ožehavé, ale mělo by se o něm co nejvíce hovořit, aby se podobným problémům předešlo. Při rozhovorech zazněla také témata jako mezilidské vztahy, role v rodině, informace o okolí města, školy, historie města a kraje. Především učitelům z Belgie v učebnicích velmi chybí poslední tři zmiňovaná témata.

Předposlední výzkumnou otázkou bylo zjistit, jak jsou učebnice společenských věd kombinovány s pracovními sešity. Z analýzy učebnic vyplývá, že z celkového počtu 15 zkoumaných učebnic, je jedna třetina kombinovaná s pracovním sešitem. Pouze jedna učebnice, a to učebnice ZOOM, není kombinovaná s žádnou formou pracovního sešitu. Zbylé učebnice, tj. 9, jsou tzv. pracovní. Žáci do nich mohou vpisovat, tudíž slouží pouze pro jednoho žáka a nepředávají se dál.

Poslední výzkumnou otázkou bylo zjistit, jak české a belgické učebnice naplňují své státní vzdělávací programy. Řada učebnic Já a můj svět neobsahuje 6 témat-například učivo o letopočtech, generacích,... Řada učebnic Prvouka od nakladatelství Fraus obsahuje všechna témata mimo téma péče o památky. Poslední analyzovaná česká řada učebnic Člověk a jeho svět se shoduje přibližně v polovině témat zanesených v RVP ZV. Bohužel v belgické řadě učebnic Ankers se nevyskytuje mnoho témat, jež by si žáci měli osvojit. Pouze 5 témat z 11 zanesených v Eindtermen. Učebnice ZOOM ze třech belgických samostatných učebnic nejvíce naplňuje program Eindtermen. Z analýzy učebnic vyplývá, že každá z učebnic klade důraz na jinou oblast tématu Čas. Avšak české učebnice naplňují státní vzdělávací program ve větší míře než belgické učebnice.

4 Závěr

Učebnice jsou součástí každodenního života učitelů a jejich žáků. Současný trh nabízí velké množství učebnic. Vybrat si kvalitní učebnici může být pro začínajícího pedagoga velmi těžké. Někteří z nich proto vybírají buď pod tlakem subjektivního dojmu, nebo se spokojí s učebnicí, kterou používají kolegové.

Cílem diplomové práce bylo analyzovat problematiku pojetí společenskovedního učiva v primární škole a na základě této analýzy zhodnotit pojetí společenskovedního učiva v řadách českých a zahraničních učebnic. Dále také pomocí rozhovorů zkoumat přístupy českých a zahraničních učitelů ke společenskovednímu učivu a jejich spokojenost s jeho pojetím v jednotlivých učebnicích.

Teoretická část práce je věnována rozboru dostupné odborné literatury, vymezení českého a belgického kurikula a jeho srovnání. Dále se také věnuje náhledu na společenskovední učivo v RVP ZV a belgickém národním programu Eindtermen a jejich rozdílnosti a společným charakteristikám. V teoretické části je také s pomocí odborné literatury vymezen pojem učebnice a jeho charakteristiky.

Z teoretické části vyplývají tři důležitá zjištění. Prvním z nich je, že žáci v Belgii tráví ve škole více času než žáci v České republice. Z tohoto faktu vyplývá, že předmět Thema má větší časovou dotaci než je tomu u nás. Druhým důležitým zjištěním je, že učitelé v Belgii vyučují obvykle pořád ten samý ročník. Tato „specializace“ jim umožňuje lepší proniknutí do učiva daného ročníku. S tímto zjištěním je spjata také další zajímavost. Jelikož se učitelé v Belgii specializují jen na jeden ročník, hlouběji pronikají do tématu a často si uvědomují, že v učebnicích nemohou nalézt vše, co by rádi svým žákům předali, a tak si vytvářejí své vlastní pracovní sešity, které kopírují dětem. Tyto pracovní sešity jsou obvykle zaměřeny na jedno téma a paní koordinátorka či ostatní učitelé kontrolují jejich návaznost na předchozí a následující ročník. Myslím si, že tento fakt napomáhá k lepšímu proniknutí učitele do učiva daného ročníku, a tak si učitel může, již po několika málo letech praxe, připravovat kvalitní pracovní sešity, jež

přesně vyhovují jeho stylu výuky. Na druhou stranu se domnívám, že sociální kontakt a důvěra mezi učitelem a žáky může být častějším střídáním učitele ovlivněna.

Empirická část je rozdělena na tři celky. První z nich je analýza učebnic. Z analýzy učebnic vyplývá, že z celkového počtu 15 zkoumaných učebnic, je jedna třetina kombinovaná s pracovním sešitem. Devět učebnic je ve formě pracovní učebnice, do nichž žáci mohou vpisovat a pouze jedna učebnice, a to učebnice ZOOM, není kombinovaná s žádnou formou pracovního sešitu.

V rámci srovnávání učebnic jsem také zjišťovala, jak české a belgické učebnice naplňují své státní vzdělávací programy. Řada učebnic Prvouka od nakladatelství Fraus obsahuje všechna témata mimo téma péče o památky. Řada učebnic Člověk a jeho svět se shoduje přibližně v polovině témat zanesených v RVP ZV. Řada učebnic Já a můj svět neobsahuje 6 témat. V belgické řadě učebnic Ankers se vyskytuje pouze 5 z 11 témat zanesených v Eindtermen. Učebnice ZOOM ze třech belgických samostatných učebnic nejvíce naplňuje program Eindtermen. Z tohoto vyplývá, že každá z učebnic klade důraz na jinou oblast tématu Čas. Avšak české učebnice naplňují státní vzdělávací program ve větší míře než belgické učebnice.

Celkově z analýzy učebnic vyplývá, že dle daných kritérií je nejvíce vyhovující řada učebnic Prvouka od nakladatelství Fraus a řada učebnic Já a můj svět od nakladatelství Nová škola Brno. Ze zahraničních učebnic je to učebnice ZOOM pro 3. ročník.

Každá učebnice je samozřejmě jiná, ale na druhou stranu také každý učitel má na učebnici jiné nároky a jiná kritéria, a proto by si měl pro svoji třídu vybrat takovou učebnici, která jemu a jeho konkrétním žákům bude nejvíce vyhovovat.

Druhým dílem empirické části je rozhovor s šesti českými a šesti belgickými učiteli. Z něj plyne, že jak dotázaní učitelé, tak i jejich žáci mají pozitivní vztah ke společenskovednímu učivu a to především proto, že se jich bezprostředně dotýká a témata jsou obvykle propojena s každodenním životem žáka i učitele. I provedené rozhovory dokazují, že každému učiteli vyhovuje jiný styl učebnice. Z rozhovorů

vyplývá, že mnoho dotázaných učitelů navrhuje zařadit aktuální témata, jako drogy, šikana, neúplná rodina do společenskovedního učiva. Dotázaní čeští učitelé jsou spíše spokojeni s učebnicemi, jež používají a domnívají se, že nabízí dobrý zdroj informací pro jejich žáky. Zahraniční učitelé se svými učebnicemi jsou spokojeni méně než čeští. Především jejich nedostačující obsáhlost byla nejčastěji zmiňována.

Empirická část práce je také doplněna o pozorování šesti vyučovacích jednotek prvouky či Thema, které mohou pomoci začínajícím učitelům při plánování hodin prvouky.

Toto téma mě velmi zaujalo a poznatky získané v teoretické části a výsledky empirické části bych ráda využila ve své budoucí praxi, jak při výběru učebnic, tak i při vyučování společenskovedních otázek. Doufám, že práci využijí také jiní učitelé a načerpají z ní nové podněty pro vylepšení své výuky.

5 Literatura

Dvořáková, M., Dvořák, D. *Společenskovědní vzdělávání*. In: Spilková, V. a kol. Proměny primárního vzdělávání v ČR. Portál, Praha 2005, s. 209 - 223. ISBN 80-7178-942-9.

Dvořáková M., Frýzová I., Stará. J., *Prvouka-příručka pro učitele pro 3. ročník základní školy*. FRAUS, Plzeň 2010, ISBN 978-80-7238-872-1

Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Paido. Brno 2000. ISBN 80-85931-79-6

Gavora, P. *Výzkumné metody v pedagogice*, Paido. Brno 1996. ISBN 80-85931-15-X

Janiš K., Ondřejová. E., *Slovník pojmů z obecné didaktiky*. Slezká univerzita v Opavě, Opava 2006. ISBN 80-7248-352-8

Ježková S., *Metodická příručka k učebnici Prvouka 2 aneb jak Matěj s Klárkou chodili do 2. třídy*. Scientia, Praha 2000, ISBN 80-7183-120-4

Kalous Z., Obst O., *Školní didaktika*. Portál, Praha 2009. ISBN 978-80-7367-571-4

Knecht P, Janík T. a kol., *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Paido, Brno 2008. ISBN 978-80-7315-174-4

Krykorková, H., Váňová R., *Učitel v současné škole*. Karolinum, Praha 2009. ISBN 978-80-7308-301-4

Maňák J., *Nárys didaktiky*. Masarykova univerzita, Brno 2003. ISBN 80-210-1661-2

Maňák J., Klapko. D., *Učebnice pod lupou*. Paido, Brno 2006. ISBN 80-7315-124-3

Maňák J., Krecht P., *Hodnocení učebnic*. Paido, Brno 2007, ISBN 978-80-7315-148-5

Mladá J., Podroužek L., *Prvouka pro 1.-3. ročník základní školy-Příručka pro učitele k učebnicím a pracovním sešitům*. SPN, Praha 1999, ISBN 80-7235-082-X

Pánková J., *Metodická příručka k učebnici Prvouka 1 aneb jak to bylo s Matýskem a Klárkou*. Scientia, Praha 2000, ISBN 80-7183-172-7

Podroužek L., *Ke koncepci a integraci vybraných vzdělávacích oblastí podle RVP ZV*. Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola sady 5. května 42, Plzeň 2005. ISBN: 80-7020-152-5

Podroužek L., *Didaktika prvouky a přírodovědy pro primární školu*. Nakladatelství Aleš Čeněk 2003. ISBN:80-86473-37-6

Podroužek L., *Předměty o přírodě a společnosti v primární škole*. Západočeská univerzita v Plzni 1999. ISBN: 80-7082-536-7

Průcha J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha, Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

Průcha, J. *Hodnocení obtížnosti učebnic*. Výzkumný ústav odborného školství, Praha 1984.

Průcha Průcha, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Paido, Brno 1998. ISBN 80-85931-49-4.

Průcha, J. *Pedagogický výzkum- uvedení do teorie a praxe*. Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogické fakulty UK, Praha 1995. ISBN 80-7184-132-3.

Průvodce výukou dle RVP na 1. stupni ZŠ, Prodos 2006, ISBN 80-7230-169-1

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický
Praha 2005. ISBN 80-87000-02-1

Rašková M., *Elementární učení a přírodě a společnosti od minulosti k současnosti.*
Univerzita Palackého, Olomouc 2006. ISBN 80-244-1381-7

Skalková, J., *Obecná didaktika.* Grada, Praha 2007. ISBN 978-80-247-1821-7

Skalková, J. *Obecná didaktika.* Grada, Praha 1999. ISBN 80-85866-33-1

Stará, J., Dvořáková, M., Dvořák, D. *Design research – práce 3 učitelů s učivem o rodině.* In: Krykorková, H. (ed.) *Učitel v současné škole.* Karolinum, Praha 2010. ISBN 978-80-7308-301-4.

Stará J., *Výchova k demokratickému občanství.* In: Spilková, V. a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR.* Portál, Praha 2005, s. 225 - 243. ISBN 80-7178-942-9.

Starý K., *Pedagogika ve škole.* Portál, Praha 2008. ISBN 978-80-7367-511-0

Vyskočilová E., Šebková A., Machalová M., *Prvouka pro 1. ročník základní školy- Metodická příručka pro učitele.* ALBRA, Úvaly 2001

Učebnice

Já a můj svět 1, 2, 3. Nová škola

Prvouka 1, 2, 3. Fraus

Člověk a jeho svět 1, 2, 3. Prodos

Ankers 1, 2, 3. Van In

Astuce A, B. Érasme

Éveil à la Nature et à l'Environnement. De boeck

Zoom. Van In

Elektronické zdroje

Gardin Y., Science in the primary school, , Tailor and Francis Group 1988.

ISBN 0-203-21528-1, dostupné ze zdroje:

http://books.google.cz/books?id=OI8TTX9k0ioC&printsec=frontcover&dq=science+in+the+primary+school&source=bl&ots=QCGE-nhMqU&sig=wJi0cGwTw_kgdYkkxFAmQ9e6JPg&hl=cs&ei=-M7STKLAA9GOswaMg4CJDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBkQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false [cit. 2011-05-13]

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> [cit. 2011-02-13]

www.12zskladno.cz/ [cit. 2010-11-12]

www.zs-nadrazni.cz/pro-rodice-a-zaky-rozvrhy-trid [cit. 2010-11-12]

www.zshusovabrno.cz/rozvrhy-trid/ [cit. 2010-11-12]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/U%C4%8Debnice> [cit. 2010-10-20]

http://cs.wikipedia.org/wiki/Interaktivní_tabule [cit. 2010-12-2]

<http://www.interaktivni-skolni-tabule.cz/> [cit. 2010-12-22]

http://www.zs-nucice.cz/userfiles/file/SVP-Spolecne_k_uspechu/Prvouka_1_-_cela14.doc [cit. 2011-02-22]

<http://www.enseignement.be/index.php?page=0&navi=193> [cit. 2011-03-27]

<http://www.easyexpat.com/fr/bruxelles/ecole/systeme-scolaire.htm> [cit. 2011-02-21]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kurikulum> [cit. 2011-03-21]

Jak je to s učebnicemi v českých školách? Ondřej Hausenblas [online]. [cit. 2011-03-27] Dostupné z World Wide Web: <<http://ireneus.blogy.rvp.cz/2010/10/03/jak-je-to-s-ucebnicemi-v-ceskych-skolach/>>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – verze 2007. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]. Vystaveno 29.8.2007. [cit. 2011-03-27]. Dostupné z World Wide Web: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>.

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Interakce> [cit. 2011-03-27]

<http://www.basisschoolatheneumkeerbergen.be/site/index.php> [cit. 2011-05-06]

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/english/corecurriculum/primary/indexprimary.htm> [cit. 2011-05-06]

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/english/corecurriculum/primary/primenvir.htm> [cit. 2011-05-06]

<http://www.interaktivni-skolni-tabule.cz/> [cit. 2011-03-27]

<http://www.biereau.be/index.php> [cit. 2011-06-24]

<http://www.groupeerasme.be/> [cit. 2011-06-24]

6 Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 Typy základních škol	17
Tabulka č. 2 Přehled názvů prvouka	32
Tabulka č. 3 Časová dotace předmětu Prvouka	33
Tabulka č. 4 Porovnání částí Prvouky v Belgii a v ČR	40
Tabulka č. 5 Bibliografický záznam a rok vydání	54
Tabulka č. 6 Učebnice a pracovní sešity	56
Tabulka č. 7 Přílohy	57
Tabulka č. 8 Množství tématu v učebnici	59
Tabulka č. 9 Obrázky, grafy	60
Tabulka č. 10 Vysvětlení nového učiva	62

7 Přílohy